Συλλογή της Νομολογίας

ΑΠΌΦΑΣΗ ΤΟΥ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟΥ (πρώτο τμήμα)

της 10ης Ιουνίου 2021 *

«Προδικαστική παραπομπή – Προστασία των καταναλωτών – Οδηγία 93/13/ΕΟΚ – Καταχρηστικές ρήτρες των συμβάσεων που συνάπτονται με καταναλωτές – Ενυπόθηκες συμβάσεις δανείου συνομολογηθείσες σε ξένο νόμισμα (ελβετικό φράγκο) – Παραγραφή – Άρθρο 4, παράγραφος 2 – Κύριο αντικείμενο της συμβάσεως – Ρήτρες οι οποίες εκθέτουν τον δανειολήπτη σε συναλλαγματικό κίνδυνο – Απαιτήσεις περί κατανοητού χαρακτήρα και διαφάνειας – Βάρος αποδείξεως – Άρθρο 3, παράγραφος 1 – Σημαντική ανισορροπία – Άρθρο 5 – Σαφής και κατανοητή διατύπωση συμβατικής ρήτρας – Αρχή της αποτελεσματικότητας»

Στις συνεκδικαζόμενες υποθέσεις C-776/19 έως C-782/19,

με αντικείμενο αιτήσεις προδικαστικής αποφάσεως δυνάμει του άρθρου 267 ΣΛΕΕ, που υπέβαλε το tribunal de grande instance de Paris (πολυμελές πρωτοδικείο Παρισιού, Γαλλία) με αποφάσεις της 1ης και της 2ας Οκτωβρίου 2019, οι οποίες περιήλθαν στο Δικαστήριο στις 22 Οκτωβρίου 2019, στο πλαίσιο των δικών

VB,

WA (C-776/19),

XZ,

YY (C-777/19),

ZX (C-778/19),

DY,

EX (C-781/19)

κατά

BNP Paribas Personal Finance SA,

και

AV (C-779/19),

* Γλώσσα διαδικασίας: η γαλλική.

BW,

CX (C-780/19),

FA (C-782/19)

κατά

BNP Paribas Personal Finance SA,

Procureur de la République,

ΤΟ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟ (πρώτο τμήμα),

συγκείμενο από τους J.-C. Bonichot, πρόεδρο τμήματος, R. Silva de Lapuerta, Αντιπρόεδρο του Δικαστηρίου, ασκούσα καθήκοντα δικαστή του πρώτου τμήματος, C. Toader, M. Safjan και N. Jääskinen (εισηγητή), δικαστές,

γενική εισαγγελέας: J. Kokott

γραμματέας: V. Giacobbo, διοικητική υπάλληλος,

έχοντας υπόψη την έγγραφη διαδικασία και κατόπιν της επ' ακροατηρίου συζητήσεως της 28ης Οκτωβρίου 2020,

λαμβάνοντας υπόψη τις παρατηρήσεις που υπέβαλαν:

– οι VB, WA, DY και EX, εκπροσωπούμενοι από τον C. Constantin-Vallet, avocat,

– οι XZ, YY, ZX, AV, BW, CX και FA, εκπροσωπούμενοι από τους A.-V. Benoit, C. Fabre και S. Szames, avocats,

– η BNP Paribas Personal Finance SA, εκπροσωπούμενη από τους P. Metais και P. Spinosi, avocats,

– η Γαλλική Κυβέρνηση, εκπροσωπούμενη από τις A.-L. Desjonquères και E. de Moustier, καθώς και από τον E. Toutain,

– η Ευρωπαϊκή Επιτροπή, εκπροσωπούμενη από την C. Valero, καθώς και από τους N. Ruiz García και M. Van Hoof,

κατόπιν της αποφάσεως που έλαβε, αφού άκουσε τη γενική εισαγγελέα, να εκδικάσει την υπόθεση χωρίς ανάπτυξη προτάσεων,

εκδίδει την ακόλουθη

Απόφαση

1 Οι αιτήσεις προδικαστικής αποφάσεως αφορούν την ερμηνεία της οδηγίας 93/13/ΕΟΚ του Συμβουλίου, της 5ης Απριλίου 1993, σχετικά με τις καταχρηστικές ρήτρες των συμβάσεων που συνάπτονται με καταναλωτές (ΕΕ 1993, L 95, σ. 29).

2 Οι αιτήσεις αυτές υποβλήθηκαν στο πλαίσιο ενδίκων διαφορών μεταξύ, αφενός, των VB, WA, XZ, YY, ZX, DY και EX και της BNP Paribas Personal Finance SA και, αφετέρου, των AV, BW, CX και FA και των BNP Paribas Personal Finance και Procureur de la République (Εισαγγελέας, Γαλλία), σχετικά με τον φερόμενο ως καταχρηστικό χαρακτήρα των ρητρών που περιλαμβάνονται σε συμβάσεις ενυπόθηκου δανείου συνομολογηθείσες σε ξένο νόμισμα οι οποίες προβλέπουν, μεταξύ άλλων, ότι το ελβετικό φράγκο αποτελεί το λογιστικό νόμισμα και το ευρώ το νόμισμα πληρωμής, και οι οποίες έχουν ως αποτέλεσμα τη μετακύλιση του συναλλαγματικού κινδύνου στον δανειολήπτη.

Το νομικό πλαίσιο

Το δίκαιο της Ένωσης

3 Η δέκατη έκτη και η εικοστή τέταρτη αιτιολογική σκέψη της οδηγίας 93/13 έχουν ως εξής:

«[εκτιμώντας ότι,] βάσει των καθορισθέντων γενικών κριτηρίων, η εκτίμηση του καταχρηστικού χαρακτήρα των ρητρών, ιδίως στις επαγγελματικές δραστηριότητες δημοσίου δικαίου που παρέχουν υπηρεσίες στο κοινό λαμβάνοντας υπόψη την ταυτότητα συμφερόντων με τους χρήστες, πρέπει να συμπληρώνεται από κάποιο μέσο γενικής αξιολόγησης των διαφόρων εμπλεκομένων συμφερόντων· ότι αυτό αποτελεί την απαίτηση καλής πίστης· ότι, κατά την εκτίμηση της καλής πίστης, πρέπει να δίνεται ιδιαίτερη προσοχή στη διαπραγματευτική δύναμη εκατέρου των συμβαλλομένων, στο αν ο καταναλωτής παρακινήθηκε κατά οποιοδήποτε τρόπο να αποδεχθεί τη ρήτρα και αν η παροχή των αγαθών ή των υπηρεσιών έγινε κατόπιν ειδικής παραγγελίας του καταναλωτή· ότι αυτή η απαίτηση μπορεί να ικανοποιηθεί από τον επαγγελματία όταν συναλλάσσεται με έντιμο και δίκαιο τρόπο με τον αντισυμβαλλόμενο του οποίου οφείλει να λαμβάνει υπόψη τα νόμιμα συμφέροντα·

[…]

ότι οι δικαστικές αρχές και τα διοικητικά όργανα πρέπει να διαθέτουν τα κατάλληλα και αποτελεσματικά μέσα ώστε να θέτουν τέρμα στην εφαρμογή των καταχρηστικών ρητρών στις συμβάσεις που συνάπτονται με τους καταναλωτές».

4 Το άρθρο 3 της εν λόγω οδηγίας προβλέπει τα εξής:

«1. Ρήτρα σύμβασης που δεν απετέλεσε αντικείμενο ατομικής διαπραγμάτευσης θεωρείται καταχρηστική όταν, παρά την απαίτηση καλής πίστης, δημιουργεί εις βάρος του καταναλωτή σημαντική ανισορροπία ανάμεσα στα δικαιώματα και τις υποχρεώσεις των μερών, τα απορρέοντα από τη σύμβαση.

2. Θεωρείται πάντοτε ότι η ρήτρα δεν αποτέλεσε αντικείμενο ατομικής διαπραγμάτευσης, όταν έχει συνταχθεί εκ των προτέρων και όταν ο καταναλωτής, εκ των πραγμάτων, δε μπόρεσε να επηρεάσει το περιεχόμενό της, ιδίως στα πλαίσια μιας σύμβασης προσχωρήσεως.

[…]»

5 Το άρθρο 4 της εν λόγω οδηγίας προβλέπει τα εξής:

«1. Με την επιφύλαξη του άρθρου 7, ο καταχρηστικός χαρακτήρας μιας συμβατικής ρήτρας κρίνεται, αφού ληφθούν υπόψη η φύση των αγαθών ή των υπηρεσιών που αφορά η σύμβαση και όλες οι κατά τον χρόνο της σύναψης της σύμβασης περιστάσεις που περιέβαλαν την εν λόγω σύναψη, καθώς και όλες οι υπόλοιπες ρήτρες της σύμβασης ή άλλης σύμβασης από την οποία αυτή εξαρτάται.

2. Η εκτίμηση του καταχρηστικού χαρακτήρα των ρητρών δεν αφορά ούτε τον καθορισμό του κυρίου αντικειμένου της σύμβασης ούτε το ανάλογο ή μη μεταξύ της τιμής και της αμοιβής, αφενός, και των υπηρεσιών ή αγαθών που θα παρασχεθούν ως αντάλλαγμα, αφετέρου, εφόσον οι ρήτρες αυτές είναι διατυπωμένες κατά τρόπο σαφή και κατανοητό.»

6 Το άρθρο 5 της ίδιας οδηγίας προβλέπει τα εξής:

«Στην περίπτωση συμβάσεων των οποίων όλες ή μερικές ρήτρες που προτείνονται στον καταναλωτή έχουν συνταχθεί εγγράφως, οι ρήτρες αυτές πρέπει να συντάσσονται πάντοτε με σαφή και κατανοητό τρόπο. Σε περίπτωση αμφιβολίας για την έννοια μιας ρήτρας, επικρατεί η ευνοϊκότερη για τον καταναλωτή ερμηνεία. […]»

7 Το άρθρο 6, παράγραφος 1, της οδηγίας 93/13 προβλέπει τα εξής:

«Τα κράτη μέλη θεσπίζουν διατάξεις σύμφωνα με τις οποίες οι καταχρηστικές ρήτρες σύμβασης μεταξύ επαγγελματία και καταναλωτή, τηρουμένων των σχετικών όρων της εθνικής νομοθεσίας, δεν δεσμεύουν τους καταναλωτές, ενώ η σύμβαση εξακολουθεί να δεσμεύει τους συμβαλλόμενους, εάν μπορεί να υπάρξει και χωρίς τις καταχρηστικές ρήτρες.»

8 Το άρθρο 7, παράγραφος 1, της οδηγίας αυτής προβλέπει τα εξής:

«Τα κράτη μέλη μεριμνούν ώστε, προς το συμφέρον των καταναλωτών, καθώς και των ανταγωνιζόμενων επαγγελματιών, να υπάρχουν τα κατάλληλα και αποτελεσματικά μέσα, προκειμένου να πάψει η χρησιμοποίηση των καταχρηστικών ρητρών στις συμβάσεις που συνάπτονται από έναν επαγγελματία με καταναλωτές.»

Το γαλλικό δίκαιο

9 Το άρθρο 2224 του αστικού κώδικα προβλέπει τα εξής:

«Οι ενοχικές αξιώσεις παραγράφονται εντός πέντε ετών από την ημέρα κατά την οποία ο κάτοχος δικαιώματος έλαβε γνώση ή όφειλε να γνωρίζει τα πραγματικά περιστατικά που του επέτρεπαν να ασκήσει το δικαίωμά του.»

Οι διαφορές της κύριας δίκης και τα προδικαστικά ερωτήματα

10 Κατά τα έτη 2008 και 2009, οι VB, WA, XZ, YY, ZX, DY, EX, AV, BW, CX και FA (στο εξής: ενάγοντες της κύριας δίκης) συνήψαν ατομικώς με την BNP Paribas Personal Finance σύμβαση ενυπόθηκου δανείου συνομολογηθείσα σε ξένο νόμισμα, καλούμενη «Helvet Immo». Οι συμβάσεις αυτές, οι οποίες διατέθηκαν στο εμπόριο κυρίως από μεσάζοντες, συνήφθησαν με

σκοπό την αγορά ακινήτων ή μεριδίων εταιριών ακινήτων, για διάφορα ποσά κυμαινόμενα μεταξύ 48 000 και 426 000 ελβετικών φράγκων, ήτοι περίπου 44 000 και 389 000 ευρώ, και για διάρκεια μεταξύ 22 και 25 ετών.

11 Από τις αποφάσεις περί παραπομπής προκύπτει ότι οι εν λόγω συμβάσεις περιείχαν συμβατικές ρήτρες κατά τις οποίες:

– οι οικείες πιστώσεις χρηματοδοτούνταν μέσω δανείων σε ελβετικά φράγκα, τηρούνταν δε τόσο σε ελβετικά φράγκα (λογιστικό νόμισμα) όσο και σε ευρώ (νόμισμα πληρωμής)·

– όσον αφορά τις πράξεις αγοραπωλησίας συναλλάγματος, οι πληρωμές για τα επίμαχα δάνεια μπορούσαν να πραγματοποιηθούν μόνο σε ευρώ με σκοπό την αποπληρωμή σε ελβετικά φράγκα·

– οι πράξεις αγοραπωλησίας συναλλάγματος που έπρεπε να διενεργηθούν απαριθμούνταν στις επίμαχες στην κύρια δίκη δανειακές συμβάσεις, σε περίπτωση δε αθετήσεως των υποχρεώσεων του δανειολήπτη, ο πιστωτικός φορέας είχε τη δυνατότητα να αντικαταστήσει μονομερώς το ελβετικό φράγκο με το ευρώ·

– δεδομένου ότι η εξόφληση τελούσε σε συνάρτηση με την εξέλιξη της ισοτιμίας ευρώ/ελβετικού φράγκου, αν από την πράξη αγοραπωλησίας συναλλάγματος προέκυπτε ποσό μικρότερο από τη δόση σε ελβετικά φράγκα, η αποπληρωμή θα επιβραδυνόταν και το τυχόν μέρος του ανεξόφλητου κεφαλαίου θα προσετίθετο στο υπόλοιπο του δανείου. Στην αντίθετη περίπτωση, η εξόφληση του δανείου θα ήταν ταχύτερη·

– αν η διατήρηση του ύψους των δόσεων σε ευρώ δεν επέτρεπε την πλήρη εξόφληση του υπολοίπου εντός της αρχικής διάρκειας του δανείου προσαυξημένης κατά πέντε έτη, οι δόσεις θα αυξάνονταν. Σε περίπτωση που, στο τέλος του πέμπτου έτους παρατάσεως της διάρκειας, υπήρχε ανεξόφλητο υπόλοιπο, οι δόσεις θα εξακολουθούσαν να καταβάλλονται έως την πλήρη εξόφληση·

– το αρχικώς συμφωνηθέν σταθερό επιτόκιο θα αναπροσαρμοζόταν ανά πενταετία βάσει προκαθορισμένου μαθηματικού τύπου και, επί τη ευκαιρία, ο δανειολήπτης θα μπορούσε να επιλέξει ως λογιστικό νόμισμα το ευρώ, είτε με νέο αυξημένο σταθερό επιτόκιο είτε με κυμαινόμενο επιτόκιο.

12 Όσον αφορά τους ενάγοντες της κύριας δίκης στις υποθέσεις C-776/19, C-778/19, C-779/19 και C-780/19, στην προσφορά δανείου επισυνάφθηκαν δύο πίνακες προσομοιώσεως με αριθμητικά στοιχεία, οι οποίοι απεικόνιζαν την επίδραση των διακυμάνσεων των συναλλαγματικών ισοτιμιών επί του ποσού και της διάρκειας του δανείου. Ο πρώτος πίνακας αφορούσε τις συνέπειες της αυξήσεως ή μειώσεως του επιτοκίου κατά δύο μονάδες, μετά την 61η δόση εξοφλήσεως, στο ποσό που καταβάλλεται, στη διάρκεια και στο συνολικό κόστος του δανείου. Ο δεύτερος, με τίτλο «Πληροφορίες σχετικά με τις πράξεις αγοραπωλησίας συναλλάγματος οι οποίες θα διενεργηθούν στο πλαίσιο διαχειρίσεως του δανείου σας», παρουσίαζε τις μεταβολές των εν λόγω στοιχείων σε περίπτωση ανατιμήσεως του ευρώ έναντι του ελβετικού φράγκου (στην υπόθεση C-776/19, 1 ευρώ προς 1,5896 ελβετικά φράγκα· στην υπόθεση C-778/19, 1 ευρώ προς 1,57 ελβετικά φράγκα· στην υπόθεση C-779/19, 1 ευρώ προς 1,59 ελβετικά φράγκα· στην υπόθεση C-780/19, 1 ευρώ προς 1,66 ελβετικά φράγκα) και σε

περίπτωση υποτιμήσεως του ευρώ (στην υπόθεση C-776/19, 1 ευρώ προς 1,4296 ελβετικά φράγκα· στην υπόθεση C-778/19, 1 ευρώ προς 1,41 ελβετικά φράγκα· στην υπόθεση C-779/19, 1 ευρώ προς 1,43 ελβετικά φράγκα· στην υπόθεση C-780/19, 1 ευρώ προς 1,5 ελβετικά φράγκα).

13 Όσον αφορά τους ενάγοντες της κύριας δίκης στις υποθέσεις C-777/19, C-781/19 και C-782/19, ο πιστωτικός φορέας δεν τους παρέσχε πίνακα προσομοιώσεως.

14 Λόγω της δυσμενούς μεταβολής των συναλλαγματικών ισοτιμιών που σημειώθηκε από την ημερομηνία συνάψεως των επίμαχων στην κύρια δίκη συμβάσεων, οι ενάγοντες της κύριας δίκης αντιμετώπισαν δυσχέρειες στην εξόφληση του ενυπόθηκου δανείου που είχαν συνάψει. Στη συνέχεια, κατά τα έτη 2015 έως 2018, έκαστος εκ των εναγόντων άσκησε ενώπιον του αιτούντος δικαστηρίου αγωγή κατά της BNP Paribas Personal Finance, προβάλλοντας, μεταξύ άλλων, ότι οι ρήτρες του χρηματοπιστωτικού μηχανισμού που προβλεπόταν στις συμβάσεις «Helvet Immo» ήταν καταχρηστικές.

15 Επιπλέον, κατόπιν προκαταρκτικής εξετάσεως, η BNP Paribas Personal Finance παραπέμφθηκε στις 29 Αυγούστου 2017 ενώπιον του tribunal correctionnel (πλημμελειοδικείου, Γαλλία) λόγω παραπλανητικής εμπορικής πρακτικής. Με απόφαση της 26ης Φεβρουαρίου 2020, το 13ο ποινικό τμήμα του tribunal de grande instance de Paris (πολυμελούς πρωτοδικείου Παρισιού, Γαλλία) καταδίκασε το ως άνω πιστωτικό ίδρυμα για παραπλανητική εμπορική πρακτική. Σύμφωνα με τα στοιχεία που προσκόμισαν οι διάδικοι της κύριας δίκης κατά την επ' ακροατηρίου συζήτηση ενώπιον του Δικαστηρίου, η BNP Paribas Personal Finance άσκησε έφεση κατά της αποφάσεως αυτής, όπερ συνεπάγεται ότι αυτή δεν έχει καταστεί τελεσίδικη.

16 Ενώπιον του αιτούντος δικαστηρίου, οι ενάγοντες της κύριας δίκης προβάλλουν, μεταξύ άλλων, ότι οι ρήτρες του χρηματοπιστωτικού μηχανισμού που προβλέπουν οι επίμαχες δανειακές συμβάσεις είναι καταχρηστικές. Η BNP Paribas Personal Finance υποστηρίζει ότι οι αξιώσεις των εναγόντων της κύριας δίκης περί αναγνωρίσεως του καταχρηστικού χαρακτήρα των εν λόγω συμβατικών ρητρών έχουν παραγραφεί και ότι, εν πάση περιπτώσει, είναι αβάσιμες.

17 Αφενός, όσον αφορά το ζήτημα της παραγραφής των αξιώσεων των εναγόντων της κύριας δίκης, το αιτούν δικαστήριο επισημαίνει ότι η εφαρμογή της πενταετούς προθεσμίας παραγραφής, δυνάμει του άρθρου 2224 του γαλλικού αστικού κώδικα, θα οδηγούσε στη διαπίστωση ότι πράγματι οι επίμαχες αξιώσεις έχουν παραγραφεί. Κατά τη νομολογία των εθνικών δικαστηρίων, η προθεσμία αυτή άρχεται από την ημερομηνία αποδοχής της προσφοράς δανείου.

18 Στο πλαίσιο αυτό, το αιτούν δικαστήριο διερωτάται αν συνάδει με την αρχή της αποτελεσματικότητας το να αντιτάσσεται τέτοια προθεσμία παραγραφής στις αξιώσεις που προβάλλουν καταναλωτές για την προστασία των δικαιωμάτων που αντλούν από την οδηγία 93/13. Κατά το αιτούν δικαστήριο, δεδομένου ότι είναι πιθανόν η συναλλαγματική ισοτιμία να παραμείνει σταθερή κατά τα πρώτα έτη της συμβάσεως και να επιδεινωθεί σε μεταγενέστερο χρόνο, κατά τη διάρκεια της ισχύος της συμβάσεως, δεν μπορεί να αποκλειστεί το ενδεχόμενο οι δανειολήπτες να μην είναι σε θέση να ζητήσουν προστασία των δικαιωμάτων τους.

19 Αφετέρου, όσον αφορά την εξέταση του καταχρηστικού χαρακτήρα των ρητρών της συμβάσεως, το αιτούν δικαστήριο επισημαίνει ότι οι επίμαχες στην κύρια δίκη δανειακές συμβάσεις περιλαμβάνουν διάφορες ρήτρες οι οποίες αποτελούν μέρος ενός μηχανισμού αγοραπωλησίας συναλλάγματος και έχουν ως αποτέλεσμα τη μετακύλιση του συναλλαγματικού κινδύνου στον δανειολήπτη.

20 Στο πλαίσιο αυτό, το αιτούν δικαστήριο διερωτάται, ειδικότερα, αν, λόγω του ότι οι εν λόγω συμβατικές ρήτρες αφορούν το ζήτημα του συναλλαγματικού κινδύνου, πρέπει να γίνει δεκτό ότι αυτές εμπίπτουν στο κύριο αντικείμενο των επίμαχων στην κύρια δίκη δανειακών συμβάσεων και, ως εκ τούτου, δεν μπορούν να χαρακτηριστούν καταχρηστικές, δεδομένου ότι είναι σαφείς και κατανοητές. Συναφώς, κατά το αιτούν δικαστήριο τίθεται επίσης το ζήτημα της επιρροής που ασκεί, για τον χαρακτηρισμό των εν λόγω συμβατικών ρητρών, άλλη ρήτρα των επίμαχων στην κύρια δίκη δανειακών συμβάσεων, η οποία παρέχει στον δανειολήπτη τη δυνατότητα να ασκήσει δικαίωμα μετατροπής σε ευρώ σε προκαθορισμένες ημερομηνίες.

21 Όσον αφορά τα στοιχεία εκτιμήσεως του σαφούς και κατανοητού χαρακτήρα μιας συμβατικής ρήτρας και του κατά πόσον υφίσταται σημαντική ανισορροπία μεταξύ των δικαιωμάτων και των υποχρεώσεων των μερών που απορρέουν από τη σύμβαση, το αιτούν δικαστήριο επισημαίνει ότι οι ενάγοντες της κύριας δίκης έλαβαν πληροφορίες σχετικά με τις συνέπειες των διακυμάνσεων της ισοτιμίας ευρώ και ελβετικού φράγκου επί του κόστους του οικείου δανείου. Ωστόσο, όπως επισημαίνει το αιτούν δικαστήριο, στις επίμαχες στην κύρια δίκη δανειακές συμβάσεις ουδόλως γίνεται μνεία του συναλλαγματικού κινδύνου.

22 Επιπροσθέτως, το αιτούν δικαστήριο διευκρινίζει ότι στη νομολογία των εθνικών δικαστηρίων συμβατικές ρήτρες όπως οι επίμαχες στις υποθέσεις της κύριας δίκης έχουν κριθεί ως σαφείς και κατανοητές, ιδίως με το σκεπτικό ότι οι δανειολήπτες έλαβαν πληροφορίες για τις συναλλαγματικές πράξεις που θα πραγματοποιούνταν κατά τη διάρκεια ισχύος της οικείας συμβάσεως δανείου καθώς και για τις συνέπειες των διακυμάνσεων της ισοτιμίας ευρώ και ελβετικού φράγκου επί της διάρκειας της συμβάσεως αυτής και επί των δόσεων που καταβάλλονται προς εξόφληση του υπολοίπου του δανείου.

23 Στο πλαίσιο αυτό, δεδομένου ότι ο επαγγελματίας διαθέτει μέσα ισχυρότερα από εκείνα του καταναλωτή προκειμένου να προβλέπει τις οικονομικές εξελίξεις και τον συναλλαγματικό κίνδυνο, το αιτούν δικαστήριο διερωτάται ως προς τις συγκεκριμένες πληροφορίες σχετικά με τον συναλλαγματικό κίνδυνο που πρέπει να γνωστοποιούνται στους δανειολήπτες, οι οποίοι δεν γνωρίζουν τις οικονομικές προβλέψεις που ενδέχεται να έχουν επιπτώσεις στην εξέλιξη της ισοτιμίας λογιστικού νομίσματος και νομίσματος πληρωμής, καθώς και στους κινδύνους που συνδέονται με αυτήν. Συναφώς, τίθεται επίσης, κατά το αιτούν δικαστήριο, το ζήτημα του βάρους αποδείξεως του σαφούς και κατανοητού χαρακτήρα μιας συμβατικής ρήτρας, δεδομένου ότι στις κύριες δίκες αμφισβητείται η παροχή ορισμένων πληροφοριών.

24 Υπό τις συνθήκες αυτές, το tribunal de grande instance de Paris (πολυμελές πρωτοδικείο Παρισιού) αποφάσισε να αναστείλει την ενώπιόν του διαδικασία και να υποβάλει στο Δικαστήριο τα ακόλουθα προδικαστικά ερωτήματα:

«1) Στο πλαίσιο [διαφορών όπως οι επίμαχες] στην κύρια δίκη, αντιτίθεται η οδηγία [93/13], ερμηνευόμενη υπό το πρίσμα της αρχής της αποτελεσματικότητας, στην εφαρμογή των κανόνων παραγραφής, στις ακόλουθες περιπτώσεις: α) ως προς την κήρυξη ρήτρας ως καταχρηστικής, β) ως προς τυχόν επιστροφές καταβληθέντων ποσών, γ) οσάκις ο καταναλωτής έχει την ιδιότητα του ενάγοντος και δ) οσάκις ο καταναλωτής έχει την ιδιότητα του εναγομένου, έστω και στο πλαίσιο ανταγωγής;

2) Στο πλαίσιο [διαφορών όπως οι επίμαχες] στην κύρια δίκη, και σε περίπτωση εξ ολοκλήρου ή εν μέρει αρνητικής απάντησης στο πρώτο ερώτημα, αντιτίθεται η οδηγία [93/13], ερμηνευόμενη υπό το πρίσμα της αρχής της αποτελεσματικότητας, στην εφαρμογή νομολογίας εθνικού δικαστηρίου η οποία ορίζει ως χρονικό σημείο έναρξης της προθεσμίας παραγραφής την ημερομηνία αποδοχής της προσφοράς του δανείου, και όχι την ημερομηνία κατά την οποία προκύπτουν σοβαρές οικονομικές δυσχέρειες;

3) Αφορούν το κύριο αντικείμενο της σύμβασης υπό την έννοια του άρθρου 4, [παράγραφος] 2, της οδηγίας 93/13 ρήτρες όπως οι [επίμαχες] [στις διαφορές] της κύριας δίκης, οι οποίες προβλέπουν, μεταξύ άλλων, ότι το ελβετικό φράγκο αποτελεί το λογιστικό νόμισμα και το ευρώ το νόμισμα πληρωμής, και οι οποίες συνεπάγονται την ανάληψη του συναλλαγματικού κινδύνου από τον δανειολήπτη, ελλείψει αμφισβήτησης του ποσού των εξόδων μετατροπής συναλλάγματος και λόγω της ύπαρξης ρητρών που προβλέπουν τη δυνατότητα του δανειολήπτη να ασκήσει, σε συγκεκριμένες ημερομηνίες, το δικαίωμα μετατροπής σε ευρώ βάσει προκαθορισμένου τύπου;

4) Αντιτίθεται η οδηγία [93/13], ερμηνευόμενη υπό το πρίσμα της αρχής της αποτελεσματικότητας του [δικαίου της Ένωσης], σε εθνική νομολογία βάσει της οποίας ρήτρα ή σύνολο ρητρών, όπως οι επίμαχες στην υπόθεση της κύριας δίκης, είναι "σαφείς και κατανοητές" υπό την έννοια της οδηγίας αυτής, διότι:

– η προηγηθείσα προσφορά δανείου εκθέτει λεπτομερώς τις πράξεις αγοραπωλησίας συναλλάγματος οι οποίες διενεργούνται κατά τη διάρκεια της δανειακής σύμβασης και διευκρινίζει ότι η συναλλαγματική ισοτιμία του ευρώ έναντι του ελβετικού φράγκου είναι η ισχύουσα δύο εργάσιμες ημέρες πριν την ημερομηνία του γεγονότος που καθορίζει την πράξη αυτή και η οποία δημοσιεύεται στην ιστοσελίδα της Ευρωπαϊκής Κεντρικής Τράπεζας·

– στην προσφορά επισημαίνεται ότι ο δανειολήπτης αποδέχεται τις πράξεις μετατροπής ελβετικών φράγκων σε ευρώ και ευρώ σε ελβετικά φράγκα οι οποίες είναι αναγκαίες για τη λειτουργία και την αποπληρωμή του δανείου, και ο πιστωτικός φορέας πραγματοποιεί τη μετατροπή σε ελβετικά φράγκα του υπολοίπου των μηνιαίων δόσεων σε ευρώ μετά την καταβολή των παρεπόμενων του δανείου επιβαρύνσεων·

– στην προσφορά υπογραμμίζεται ότι, αν από την πράξη αγοραπωλησίας συναλλάγματος προκύψει ποσό μικρότερο της οφειλόμενης δόσης σε ελβετικά φράγκα, η αποπληρωμή του κεφαλαίου επιβραδύνεται και το τυχόν μέρος του ανεξόφλητου κεφαλαίου το οποίο αντιστοιχεί στη δόση προστίθεται στο πιστωτικό υπόλοιπο του λογαριασμού σε ελβετικά φράγκα, και διευκρινίζεται ότι η αποπληρωμή του κεφαλαίου του δανείου εξελίσσεται σε συνάρτηση με τις διακυμάνσεις της συναλλαγματικής ισοτιμίας που εφαρμόζεται στις μηνιαίες πληρωμές των δόσεων, προς τα πάνω ή προς τα κάτω, ανεξαρτήτως του αν η εξέλιξη αυτή συνεπάγεται την επιμήκυνση ή τη μείωση της διάρκειας αποπληρωμής του δανείου και, ενδεχομένως, μεταβάλει το σύνολο του ανεξόφλητου ποσού προς αποπληρωμή·

– τα άρθρα με τίτλο "εσωτερικός λογαριασμός σε ευρώ" και "εσωτερικός λογαριασμός σε ελβετικά φράγκα" αναφέρουν λεπτομερώς τις πράξεις που διενεργούνται σε κάθε καταβολή δόσης ως πίστωση και ως χρέωση κάθε λογαριασμού, και η σύμβαση εκθέτει κατά τρόπο διαφανή τη συγκεκριμένη λειτουργία του μηχανισμού μετατροπής του ξένου νομίσματος·

και μολονότι στην προσφορά δεν γίνεται ρητώς μνεία, μεταξύ άλλων, του "συναλλαγματικού κινδύνου" που φέρει ο δανειολήπτης δεδομένου ότι δεν εισπράττει εισοδήματα στο λογιστικό νόμισμα, ούτε του "κινδύνου επιτοκίων";

5) Σε περίπτωση [καταφατικής] απάντησης στο τέταρτο προδικαστικό ερώτημα, αντιτίθεται η οδηγία [93/13], ερμηνευόμενη υπό το πρίσμα της αρχής της αποτελεσματικότητας του [δικαίου της Ένωσης], σε εθνική νομολογία βάσει της οποίας ρήτρα ή σύνολο ρητρών, όπως οι επίμαχες στην υπόθεση της κύριας δίκης, είναι "σαφείς και κατανοητές" υπό την έννοια της οδηγίας αυτής, καθόσον απλώς προστίθεται στα στοιχεία που εκτίθενται στο τέταρτο προδικαστικό ερώτημα ένας πίνακας προσομοίωσης της μείωσης κατά [5 έως 6 %] του νομίσματος πληρωμής έναντι του λογιστικού νομίσματος, σε σύμβαση αρχικής διάρκειας [22 έως 25 ετών], και χωρίς να μνημονεύονται όροι όπως "κίνδυνος" ή "δυσχέρεια";

6) Το βάρος απόδειξης του "σαφούς και κατανοητού" χαρακτήρα ρήτρας υπό την έννοια της οδηγίας 93/13, περιλαμβανομένων των περιστάσεων που αφορούν τη σύναψη της σύμβασης, το φέρει ο επαγγελματίας ή ο καταναλωτής;

7) Σε περίπτωση που το βάρος απόδειξης του σαφούς και κατανοητού χαρακτήρα της ρήτρας φέρει ο επαγγελματίας, αντιτίθεται η οδηγία 93/13 σε εθνική νομολογία βάσει της οποίας, σε περίπτωση υπάρξεως εγγράφων σχετικών με τις τεχνικές πώλησης, ο δανειολήπτης οφείλει να αποδείξει, αφενός, ότι υπήρξε αποδέκτης των περιλαμβανόμενων στα έγγραφα αυτά πληροφοριών και, αφετέρου, ότι η τράπεζα του γνωστοποίησε τις πληροφορίες αυτές, ή, αντιθέτως, τα στοιχεία αυτά συνιστούν τεκμήριο ότι οι περιλαμβανόμενες στα εν λόγω έγγραφα πληροφορίες γνωστοποιήθηκαν, έστω προφορικώς, στους δανειολήπτες, δηλαδή μαχητό τεκμήριο το οποίο οφείλει να ανατρέψει ο επαγγελματίας, ο οποίος ευθύνεται για τις πληροφορίες που παρασχέθηκαν από τους μεσάζοντες που ο ίδιος επέλεξε;

8) Είναι δυνατή η διαπίστωση σημαντικής ανισορροπίας σε [συμβάσεις όπως οι επίμαχες] στην υπόθεση της κύριας δίκης, στο πλαίσιο [των οποίων] αμφότεροι οι συμβαλλόμενοι αναλαμβάνουν συναλλαγματικό κίνδυνο, λαμβανομένου υπόψη αφενός, ότι ο επαγγελματίας διαθέτει ισχυρότερα μέσα από εκείνα του καταναλωτή προκειμένου να προβλέπει τον συναλλαγματικό κίνδυνο και, αφετέρου, ότι τίθεται ανώτατο όριο στον κίνδυνο που αναλαμβάνει ο επαγγελματίας αλλά όχι στον κίνδυνο που αναλαμβάνει ο καταναλωτής;»

25 Με απόφαση του Προέδρου του Δικαστηρίου της 19ης Νοεμβρίου 2019, αποφασίστηκε η συνεκδίκαση των υποθέσεων C-776/19 έως C-782/19 προς διευκόλυνση της έγγραφης και της προφορικής διαδικασίας.

Επί των προδικαστικών ερωτημάτων

Επί του πρώτου και του δευτέρου προδικαστικού ερωτήματος

26 Με το πρώτο και το δεύτερο προδικαστικό ερώτημα, τα οποία πρέπει να εξεταστούν από κοινού, το αιτούν δικαστήριο ζητεί, κατ' ουσίαν, να διευκρινιστεί αν η οδηγία 93/13, ερμηνευόμενη υπό το πρίσμα της αρχής της αποτελεσματικότητας, έχει την έννοια ότι αντιτίθεται σε εθνική ρύθμιση η οποία, για την άσκηση αγωγής από καταναλωτή με σκοπό τη διαπίστωση είτε του καταχρηστικού χαρακτήρα ρήτρας περιλαμβανόμενης σε σύμβαση συναφθείσα μεταξύ

επαγγελματία και καταναλωτή είτε την επιστροφή αχρεωστήτως καταβληθέντων ποσών λόγω καταχρηστικών ρητρών κατά την έννοια της οδηγίας αυτής, προβλέπει πενταετή προθεσμία παραγραφής, η οποία άρχεται από την ημερομηνία αποδοχής της προσφοράς δανείου.

27 Συναφώς, επισημαίνεται ότι, κατά πάγια νομολογία, ελλείψει σχετικής ειδικής νομοθεσίας της Ένωσης, οι λεπτομερείς κανόνες εφαρμογής της προστασίας των καταναλωτών, την οποία προβλέπει η οδηγία 93/13, εμπίπτουν στην εσωτερική έννομη τάξη των κρατών μελών δυνάμει της αρχής της δικονομικής αυτονομίας τους. Εντούτοις, οι κανόνες αυτοί δεν μπορούν να είναι λιγότερο ευνοϊκοί από εκείνους που διέπουν παρόμοιες καταστάσεις εσωτερικής φύσεως (αρχή της ισοδυναμίας) ούτε να διαμορφώνονται κατά τρόπο που να καθιστούν πρακτικώς αδύνατη ή υπερβολικά δυσχερή την άσκηση των δικαιωμάτων που απονέμει η έννομη τάξη της Ένωσης (αρχή της αποτελεσματικότητας) (πρβλ. απόφαση της 16ης Ιουλίου 2020, Caixabank και Banco Bilbao Vizcaya Argentaria, C-224/19 και C-259/19, EU:C:2020:578, σκέψη 83 και εκεί μνημονευόμενη νομολογία).

28 Όσον αφορά την αρχή της αποτελεσματικότητας, τη μόνη για την οποία γίνεται λόγος στο πλαίσιο της υπό κρίση υποθέσεως, επισημαίνεται ότι κάθε περίπτωση στην οποία τίθεται το ζήτημα αν εθνική δικονομική διάταξη καθιστά αδύνατη ή υπερβολικά δυσχερή την εφαρμογή του δικαίου της Ένωσης πρέπει να εξετάζεται λαμβανομένης υπόψη της θέσεως της διατάξεως αυτής στην όλη διαδικασία ενώπιον των διαφόρων εθνικών οργάνων, της εξελίξεως της διαδικασίας και των ιδιαιτεροτήτων της. Υπό το πρίσμα αυτό, πρέπει να λαμβάνονται υπόψη, εφόσον παρίσταται ανάγκη, οι αρχές που αποτελούν τη βάση του εθνικού δικαιοδοτικού συστήματος, όπως η προστασία των δικαιωμάτων άμυνας, η αρχή της ασφάλειας δικαίου και η εύρυθμη διεξαγωγή της διαδικασίας (βλ., μεταξύ άλλων, απόφαση της 16ης Ιουλίου 2020, Caixabank και Banco Bilbao Vizcaya Argentaria, C-224/19 και C-259/19, EU:C:2020:578, σκέψη 85 και εκεί μνημονευόμενη νομολογία).

29 Επιπροσθέτως, το Δικαστήριο έχει διευκρινίσει ότι η υποχρέωση των κρατών μελών να διασφαλίσουν την αποτελεσματικότητα των δικαιωμάτων που οι διάδικοι αντλούν από το δίκαιο της Ένωσης, ιδίως των δικαιωμάτων που απορρέουν από την οδηγία 93/13, ενέχει απαίτηση περί αποτελεσματικής δικαστικής προστασίας, που κατοχυρώνεται επίσης στο άρθρο 47 του Χάρτη των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης, η οποία ισχύει, μεταξύ άλλων, ως προς τον καθορισμό των δικονομικών προϋποθέσεων των ενδίκων βοηθημάτων που βασίζονται σε τέτοια δικαιώματα (πρβλ. απόφαση της 31ης Μαΐου 2018, Sziber, C-483/16, EU:C:2018:367, σκέψη 49 και εκεί μνημονευόμενη νομολογία).

30 Όσον αφορά την ανάλυση των χαρακτηριστικών της επίμαχης στην κύρια δίκη προθεσμίας παραγραφής, το Δικαστήριο έχει διευκρινίσει ότι η ανάλυση αυτή πρέπει να αφορά τη διάρκεια της προθεσμίας και τις ρυθμίσεις εφαρμογής της, συμπεριλαμβανομένου του τρόπου κινήσεως της εν λόγω προθεσμίας (πρβλ. απόφαση της 9ης Ιουλίου 2020, Raiffeisen Bank και BRD Groupe Société Générale, C-698/18 και C-699/18, EU:C:2020:537, σκέψη 61 και εκεί μνημονευόμενη νομολογία).

31 Πρώτον, όσον αφορά το αντιτάξιμο προθεσμίας παραγραφής στις αγωγές καταναλωτών με τις οποίες αυτοί ζητούν την προστασία των δικαιωμάτων που αντλούν από την οδηγία 93/13, επισημαίνεται ότι, κατά πάγια νομολογία του Δικαστηρίου, οι καθοριζόμενες για λόγους ασφάλειας δικαίου εύλογες αποκλειστικές προθεσμίες προσφυγής δεν καθιστούν πρακτικώς αδύνατη ή υπερβολικά δυσχερή την άσκηση δικαιωμάτων που απορρέουν από την έννομη τάξη της Ένωσης, εφόσον είναι ουσιαστικά επαρκείς για την εκ μέρους του καταναλωτή προετοιμασία

και άσκηση αποτελεσματικού ένδικου βοηθήματος (βλ., μεταξύ άλλων, απόφαση της 9ης Ιουλίου 2020, Raiffeisen Bank και BRD Groupe Société Générale, C-698/18 και C-699/18, EU:C:2020:537, σκέψη 62 και εκεί μνημονευόμενη νομολογία).

32 Ειδικότερα, το Δικαστήριο έχει αναγνωρίσει ότι η προστασία του καταναλωτή δεν είναι απόλυτη και ότι ο καθορισμός εύλογης αποκλειστικής προθεσμίας για την άσκηση προσφυγής, για λόγους ασφάλειας δικαίου, είναι σύμφωνος με το δίκαιο της Ένωσης (βλ., μεταξύ άλλων, αποφάσεις της 9ης Ιουλίου 2020, Raiffeisen Bank και BRD Groupe Société Générale, C-698/18 και C-699/18, EU:C:2020:537, σκέψη 56, καθώς και της 16ης Ιουλίου 2020, Caixabank και Banco Bilbao Vizcaya Argentaria, C-224/19 και C-259/19, EU:C:2020:578, σκέψη 82 και εκεί μνημονευόμενη νομολογία).

33 Ωστόσο, τονίζοντας την προστασία που διασφαλίζει η οδηγία 93/13 στους καταναλωτές, το Δικαστήριο έχει αποφανθεί ότι η εν λόγω οδηγία αποκλείει εσωτερική κανονιστική ρύθμιση η οποία απαγορεύει στα εθνικά δικαστήρια, μετά την πάροδο αποκλειστικής προθεσμίας, να λαμβάνουν υπόψη τον καταχρηστικό χαρακτήρα ρήτρας η οποία περιλαμβάνεται σε σύμβαση συναφθείσα μεταξύ επαγγελματία και καταναλωτή (πρβλ. αποφάσεις της 21ης Νοεμβρίου 2002, Cofidis, C-473/00, EU:C:2002:705, σκέψη 38, καθώς και της 9ης Ιουλίου 2020, Raiffeisen Bank και BRD Groupe Société Générale, C-698/18 και C-699/18, EU:C:2020:537, σκέψη 55).

34 Εν προκειμένω, η αίτηση προδικαστικής αποφάσεως αφορά δύο διακριτές καταστάσεις, ήτοι, αφενός, το αντιτάξιμο προθεσμίας παραγραφής σε αγωγή που ασκεί καταναλωτής με σκοπό την αναγνώριση του καταχρηστικού χαρακτήρα ρήτρας περιλαμβανόμενης σε σύμβαση συναφθείσα μεταξύ επαγγελματία και καταναλωτή και, αφετέρου, το αντιτάξιμο τέτοιας προθεσμίας σε αγωγή που ασκεί ο εν λόγω καταναλωτής με σκοπό την επιστροφή αχρεωστήτως καταβληθέντων ποσών λόγω καταχρηστικών ρητρών κατά την έννοια της οδηγίας 93/13.

35 Όσον αφορά, αφενός, το αντιτάξιμο προθεσμίας παραγραφής σε αγωγή που ασκεί καταναλωτής με σκοπό την αναγνώριση του καταχρηστικού χαρακτήρα ρήτρας περιλαμβανόμενης σε σύμβαση συναφθείσα μεταξύ επαγγελματία και καταναλωτή, υπενθυμίζεται, πρώτον, ότι, δυνάμει του άρθρου 6, παράγραφος 1, της οδηγίας 93/13, οι καταχρηστικές ρήτρες συμβάσεως συναφθείσας μεταξύ επαγγελματία και καταναλωτή δεν δεσμεύουν τον καταναλωτή.

36 Δεύτερον, δεδομένης της φύσεως και της σημασίας του δημοσίου συμφέροντος που συνίσταται στην προστασία των καταναλωτών, η οδηγία 93/13 επιβάλλει στα κράτη μέλη, όπως προκύπτει από το άρθρο της 7, παράγραφος 1, ερμηνευόμενο σε συνδυασμό με την εικοστή τέταρτη αιτιολογική σκέψη της, την υποχρέωση να προβλέπουν κατάλληλα και αποτελεσματικά μέτρα προκειμένου να πάψει η χρησιμοποίηση των καταχρηστικών ρητρών στις συμβάσεις που συνάπτονται από επαγγελματία με καταναλωτές. Για την εκπλήρωση της υποχρεώσεως αυτής, τα εθνικά δικαστήρια οφείλουν να μην εφαρμόζουν τις καταχρηστικές ρήτρες, ώστε αυτές να μην παράγουν δεσμευτικά αποτελέσματα έναντι του καταναλωτή, εκτός εάν αντιτίθεται σε αυτό ο καταναλωτής (πρβλ. απόφαση της 9ης Ιουλίου 2020, Raiffeisen Bank και BRD Groupe Société Générale, C-698/18 και C-699/18, EU:C:2020:537, σκέψεις 52 και 53 και εκεί μνημονευόμενη νομολογία).

37 Τρίτον, από τη νομολογία του Δικαστηρίου προκύπτει ότι συμβατική ρήτρα η οποία κρίνεται καταχρηστική πρέπει καταρχήν να θεωρείται ως ουδέποτε υπάρξασα και, επομένως, δεν δύναται να παράγει αποτελέσματα έναντι του καταναλωτή. Ως εκ τούτου, το Δικαστήριο έχει κρίνει ότι η διαπίστωση, με δικαστική απόφαση, του καταχρηστικού χαρακτήρα μιας τέτοιας ρήτρας πρέπει καταρχήν να συνεπάγεται την επαναφορά του καταναλωτή στη νομική και πραγματική

κατάσταση στην οποία θα τελούσε αν δεν υπήρχε η εν λόγω ρήτρα, οπότε η υποχρέωση του εθνικού δικαστηρίου να αποκλείσει την εφαρμογή καταχρηστικής συμβατικής ρήτρας η οποία επιβάλλει την πληρωμή μη οφειλόμενων, όπως αποδεικνύεται, ποσών εμπεριέχει καταρχήν αποτελέσματα επιστροφής αναφορικά με τα εν λόγω ποσά (πρβλ. αποφάσεις της 21ης Δεκεμβρίου 2016, Gutiérrez Naranjo κ.λπ., C-154/15, C-307/15 και C-308/15, EU:C:2016:980, σκέψεις 61 και 62, καθώς και της 9ης Ιουλίου 2020, Raiffeisen Bank και BRD Groupe Société Générale, C-698/18 και C-699/18, EU:C:2020:537, σκέψη 54).

38 Υπό το πρίσμα αυτό, πρέπει να γίνει δεκτό ότι, προκειμένου ιδίως να διασφαλιστεί η αποτελεσματική προστασία των δικαιωμάτων που αντλεί ο καταναλωτής από την οδηγία 93/13, αυτός πρέπει να έχει τη δυνατότητα να προβάλει, ανά πάσα στιγμή, τον καταχρηστικό χαρακτήρα συμβατικής ρήτρας όχι μόνον ως μέσο άμυνας, αλλά και για να αναγνωριστεί από το δικαστήριο ο καταχρηστικός χαρακτήρας συμβατικής ρήτρας, πράγμα που σημαίνει ότι δεν επιτρέπεται να προβλεφθεί οποιαδήποτε προθεσμία παραγραφής για την άσκηση αγωγής από καταναλωτή με σκοπό τη διαπίστωση του καταχρηστικού χαρακτήρα ρήτρας περιλαμβανόμενης σε σύμβαση συναφθείσα μεταξύ επαγγελματία και καταναλωτή.

39 Αφετέρου, όσον αφορά το αντιτάξιμο προθεσμίας παραγραφής σε αγωγή που ασκεί καταναλωτής με σκοπό την επιστροφή αχρεωστήτως καταβληθέντων ποσών λόγω καταχρηστικών ρητρών κατά την έννοια της οδηγίας 93/13, αρκεί η υπόμνηση ότι το Δικαστήριο έχει αποφανθεί ότι το άρθρο 6, παράγραφος 1, και το άρθρο 7, παράγραφος 1, της οδηγίας 93/13 έχουν την έννοια ότι δεν αντιτίθενται σε εθνική ρύθμιση η οποία δεν προβλέπει μεν αποσβεστική προθεσμία για την άσκηση αγωγής με αίτημα να διαπιστωθεί η ακυρότητα καταχρηστικής ρήτρας περιεχόμενης σε σύμβαση συναφθείσα μεταξύ επαγγελματία και καταναλωτή, αλλά ορίζει προθεσμία παραγραφής για την άσκηση αγωγής για τη δικαστική επιδίωξη των αποτελεσμάτων της διαπιστώσεως αυτής με επιστροφή των αχρεωστήτως καταβληθέντων, υπό την επιφύλαξη της τηρήσεως των αρχών της ισοδυναμίας και της αποτελεσματικότητας (πρβλ. αποφάσεις της 9ης Ιουλίου 2020, Raiffeisen Bank και BRD Groupe Société Générale, C-698/18 και C-699/18, EU:C:2020:537, σκέψη 58, καθώς και της 16ης Ιουλίου 2020, Caixabank και Banco Bilbao Vizcaya Argentaria, C-224/19 και C-259/19, EU:C:2020:578, σκέψη 84).

40 Επομένως, πρέπει να γίνει δεκτό ότι το να αντιτάσσεται προθεσμία παραγραφής σε αγωγές με αντικείμενο την επιστροφή αχρεωστήτως καταβληθέντων ποσών, τις οποίες ασκούν καταναλωτές προκειμένου να ζητήσουν την προστασία των δικαιωμάτων που αντλούν από την οδηγία 93/13, δεν αντιβαίνει, αυτό καθεαυτό, στην αρχή της αποτελεσματικότητας, υπό την προϋπόθεση ότι η εφαρμογή της εν λόγω προθεσμίας δεν καθιστά πρακτικώς αδύνατη ή υπερβολικά δυσχερή την άσκηση των δικαιωμάτων που παρέχει η οδηγία αυτή.

41 Δεύτερον, όσον αφορά τη διάρκεια της προθεσμίας παραγραφής η οποία προβλέπεται για την άσκηση αγωγής από καταναλωτή με σκοπό την επιστροφή αχρεωστήτως καταβληθέντων ποσών λόγω καταχρηστικών ρητρών κατά την έννοια της οδηγίας 93/13, επισημαίνεται ότι το Δικαστήριο είχε ήδη την ευκαιρία να αποφανθεί επί της συμβατότητας με την αρχή της αποτελεσματικότητας τριετών και πενταετών προθεσμιών παραγραφής, παρόμοιων με την επίμαχη στις υποθέσεις της κύριας δίκης, οι οποίες αντιτάχθηκαν σε αγωγές με αίτημα την επιστροφή αχρεωστήτως καταβληθέντων ποσών κατόπιν αναγνωρίσεως του καταχρηστικού χαρακτήρα συμβατικής ρήτρας. Κατά το Δικαστήριο, οι προθεσμίες αυτές είναι, καταρχήν, επαρκείς για την εκ μέρους του καταναλωτή προετοιμασία και άσκηση αποτελεσματικού ένδικου βοηθήματος. Επομένως, προθεσμίες παραγραφής διάρκειας τριών έως πέντε ετών δεν είναι, αυτές καθεαυτές, ασύμβατες με την αρχή της αποτελεσματικότητας (πρβλ. αποφάσεις της 9ης Ιουλίου 2020, Raiffeisen Bank και BRD Groupe Société Générale, C-698/18 και C-699/18,

EU:C:2020:537, σκέψεις 62 και 64, καθώς και της 16ης Ιουλίου 2020, Caixabank και Banco Bilbao Vizcaya Argentaria, C-224/19 και C-259/19, EU:C:2020:578, σκέψη 87 και εκεί μνημονευόμενη νομολογία).

42 Κατά συνέπεια, πρέπει να γίνει δεκτό ότι, υπό την προϋπόθεση ότι είναι εκ των προτέρων καθορισμένη και γνωστή, πενταετής προθεσμία παραγραφής, όπως η επίμαχη στις υποθέσεις της κύριας δίκης, η οποία αντιτάσσεται σε αγωγή καταναλωτή που ασκείται με σκοπό την επιστροφή αχρεωστήτως καταβληθέντων ποσών λόγω καταχρηστικών ρητρών κατά την έννοια της οδηγίας 93/13 δεν φαίνεται να καθιστά πρακτικά αδύνατη ή υπερβολικά δυσχερή την άσκηση των δικαιωμάτων που παρέχει η οδηγία 93/13. Πράγματι, προθεσμία τέτοιας διάρκειας είναι, καταρχήν, ουσιαστικά επαρκής για την εκ μέρους του καταναλωτή προετοιμασία και άσκηση αποτελεσματικού ένδικου βοηθήματος προκειμένου αυτός να ζητήσει την προστασία των δικαιωμάτων που αντλεί από την οδηγία, ιδίως υπό τη μορφή αξιώσεων επιστροφής αχρεωστήτως καταβληθέντων ποσών λόγω του καταχρηστικού χαρακτήρα συμβατικής ρήτρας.

43 Ωστόσο, όσον αφορά, τρίτον, το χρονικό σημείο ενάρξεως της επίμαχης στις υποθέσεις της κύριας δίκης προθεσμίας παραγραφής, υπάρχει κίνδυνος, και μάλιστα μη αμελητέος, ο καταναλωτής να μην είναι σε θέση να προβάλει κατά τη διάρκεια αυτής της προθεσμίας τα δικαιώματα που του απονέμει η οδηγία 93/13 (πρβλ. απόφαση της 5ης Μαρτίου 2020, OPR-Finance, C-679/18, EU:C:2020:167, σκέψη 22 και εκεί μνημονευόμενη νομολογία).

44 Συγκεκριμένα, από τα στοιχεία που παρέσχε το αιτούν δικαστήριο προκύπτει ότι η πενταετής προθεσμία παραγραφής που προβλέπει το άρθρο 2224 του αστικού κώδικα άρχεται, κατά τη νομολογία των γαλλικών δικαστηρίων, από την ημερομηνία αποδοχής της προσφοράς του επίμαχου δανείου.

45 Συναφώς, πρέπει να ληφθεί υπόψη ότι ο καταναλωτής βρίσκεται σε ασθενέστερη θέση σε σχέση με τον επαγγελματία όσον αφορά τόσο τη δυνατότητα διαπραγματεύσεως όσο και το επίπεδο πληροφορήσεως, και ως εκ τούτου είναι υποχρεωμένος να προσχωρήσει στους όρους που έχει εκ των προτέρων καταρτίσει ο επαγγελματίας, χωρίς να μπορεί να ασκήσει επιρροή επί του περιεχομένου τους (πρβλ. απόφαση της 9ης Ιουλίου 2020, Raiffeisen Bank και BRD Groupe Société Générale, C-698/18 και C-699/18, EU:C:2020:537, σκέψη 66 και εκεί μνημονευόμενη νομολογία). Ομοίως, υπενθυμίζεται ότι είναι δυνατόν οι καταναλωτές να αγνοούν τον καταχρηστικό χαρακτήρα ρήτρας περιλαμβανόμενης σε σύμβαση ενυπόθηκου δανείου ή να μην αντιλαμβάνονται την έκταση των δικαιωμάτων τους που απορρέουν από την οδηγία 93/13 (πρβλ. απόφαση της 16ης Ιουλίου 2020, Caixabank και Banco Bilbao Vizcaya Argentaria, C-224/19 και C-259/19, EU:C:2020:578, σκέψη 90 και εκεί μνημονευόμενη νομολογία).

46 Επισημαίνεται ότι μια προθεσμία παραγραφής συνάδει προς την αρχή της αποτελεσματικότητας αποκλειστικώς και μόνον εάν ο καταναλωτής είχε τη δυνατότητα να λάβει γνώση των δικαιωμάτων του πριν από την έναρξη ή την παρέλευση της εν λόγω προθεσμίας (πρβλ. αποφάσεις της 6ης Οκτωβρίου 2009, Asturcom Telecomunicaciones, C-40/08, EU:C:2009:615, σκέψη 45, της 9ης Ιουλίου 2020, Raiffeisen Bank και BRD Groupe Société Générale, C-698/18 και C-699/18, EU:C:2020:537, σκέψη 67, καθώς και της 16ης Ιουλίου 2020, Caixabank και Banco Bilbao Vizcaya Argentaria, C-224/19 και C-259/19, EU:C:2020:578, σκέψη 91).

47 Είναι όμως σαφές ότι το να αντιτάσσεται πενταετής προθεσμία παραγραφής, όπως η επίμαχη στις υποθέσεις της κύριας δίκης, σε αγωγή καταναλωτή που ασκείται με σκοπό την επιστροφή αχρεωστήτως καταβληθέντων ποσών λόγω καταχρηστικών ρητρών κατά την έννοια της οδηγίας 93/13, η οποία άρχεται από την ημερομηνία αποδοχής της προσφοράς δανείου, δεν είναι ικανή να

διασφαλίσει αποτελεσματική προστασία του καταναλωτή, δεδομένου ότι η προθεσμία αυτή ενδέχεται να έχει λήξει πριν ακόμη ο καταναλωτής μπορέσει να λάβει γνώση του καταχρηστικού χαρακτήρα ρήτρας περιλαμβανόμενης στη σχετική σύμβαση. Τέτοια προθεσμία καθιστά υπέρμετρα δυσχερή την άσκηση των δικαιωμάτων που ο καταναλωτής αυτός αντλεί από την οδηγία 93/13 και, ως εκ τούτου, παραβιάζει την αρχή της αποτελεσματικότητας (βλ., κατ' αναλογίαν, αποφάσεις της 9ης Ιουλίου 2020, Raiffeisen Bank και BRD Groupe Société Générale, C-698/18 και C-699/18, EU:C:2020:537, σκέψεις 67 και 75, καθώς και της 16ης Ιουλίου 2020, Caixabank και Banco Bilbao Vizcaya Argentaria, C-224/19 και C-259/19, EU:C:2020:578, σκέψη 91).

48 Κατόπιν των ανωτέρω, στο πρώτο και στο δεύτερο προδικαστικό ερώτημα πρέπει να δοθεί η απάντηση ότι το άρθρο 6, παράγραφος 1, και το άρθρο 7, παράγραφος 1, της οδηγίας 93/13, εξεταζόμενα υπό το πρίσμα της αρχής της αποτελεσματικότητας, έχουν την έννοια ότι αντιτίθενται σε εθνική ρύθμιση η οποία προβλέπει για την άσκηση αγωγής από καταναλωτή:

– προθεσμία παραγραφής, όταν η αγωγή ασκείται με σκοπό τη διαπίστωση του καταχρηστικού χαρακτήρα ρήτρας που περιλαμβάνεται σε σύμβαση συναφθείσα μεταξύ επαγγελματία και καταναλωτή·

– πενταετή προθεσμία παραγραφής, όταν η αγωγή ασκείται με σκοπό την επιστροφή αχρεωστήτως καταβληθέντων ποσών λόγω τέτοιων καταχρηστικών ρητρών, εφόσον η προθεσμία αυτή άρχεται από την ημερομηνία αποδοχής της προσφοράς δανείου, δεδομένου ότι ο καταναλωτής ενδέχεται, κατά τον χρόνο εκείνο, να αγνοούσε το σύνολο των δικαιωμάτων του που απορρέουν από την ως άνω οδηγία.

Επί του τρίτου προδικαστικού ερωτήματος

49 Με το τρίτο προδικαστικό ερώτημα, το αιτούν δικαστήριο ζητεί, κατ' ουσίαν, να διευκρινιστεί αν το άρθρο 4, παράγραφος 2, της οδηγίας 93/13 έχει την έννοια ότι ο όρος «κύριο αντικείμενο της συμβάσεως» καλύπτει τις ρήτρες της συμβάσεως δανείου οι οποίες προβλέπουν ότι το ξένο νόμισμα αποτελεί το λογιστικό νόμισμα και το ευρώ το νόμισμα πληρωμής, και οι οποίες έχουν ως αποτέλεσμα τη μετακύλιση του συναλλαγματικού κινδύνου στον δανειολήπτη.

50 Κατά το άρθρο 4, παράγραφος 2, της οδηγίας 93/13, η εκτίμηση του καταχρηστικού χαρακτήρα των ρητρών δεν αφορά ούτε τον καθορισμό του κυρίου αντικειμένου της συμβάσεως ούτε το ανάλογο ή μη μεταξύ της τιμής και της αμοιβής, αφενός, και των υπηρεσιών ή των αγαθών που θα παρασχεθούν ως αντάλλαγμα, αφετέρου, εφόσον οι ρήτρες αυτές είναι διατυπωμένες κατά τρόπο σαφή και κατανοητό. Επομένως, ο δικαστής δύναται να ελέγξει τον καταχρηστικό χαρακτήρα ρήτρας η οποία αφορά τον καθορισμό του κυρίου αντικειμένου της συμβάσεως μόνον αν η ρήτρα αυτή δεν είναι σαφής και κατανοητή.

51 Συναφώς, το Δικαστήριο έχει κρίνει ότι το άρθρο 4, παράγραφος 2, της οδηγίας 93/13 εισάγει εξαίρεση από τον μηχανισμό του ουσιαστικού ελέγχου των καταχρηστικών ρητρών, όπως προβλέπεται στο πλαίσιο του συστήματος προστασίας των καταναλωτών που καθιερώνει η συγκεκριμένη οδηγία και ότι, ως εκ τούτου, η διάταξη αυτή πρέπει να ερμηνεύεται στενά (απόφαση της 20ής Σεπτεμβρίου 2017, Andriciuc κ.λπ., C-186/16, EU:C:2017:703, σκέψη 34 και εκεί μνημονευόμενη νομολογία).

52 Όσον αφορά την κατηγορία των συμβατικών ρητρών οι οποίες εμπίπτουν στην έννοια του «κύριου αντικειμένου της συμβάσεως», κατά το άρθρο 4, παράγραφος 2, της οδηγίας 93/13, το Δικαστήριο έχει επίσης κρίνει ότι είναι εκείνες με τις οποίες καθορίζονται οι ουσιώδεις παροχές της οικείας συμβάσεως και οι οποίες, ως τέτοιες, χαρακτηρίζουν τη σύμβαση. Αντιθέτως, οι ρήτρες που έχουν παρεπόμενο χαρακτήρα σε σχέση με εκείνες που καθορίζουν την ίδια την ουσία της συμβατικής σχέσεως δεν είναι δυνατόν να εμπίπτουν στην εν λόγω έννοια (απόφαση της 3ης Οκτωβρίου 2019, Kiss και CIB Bank, C-621/17, EU:C:2019:820, σκέψη 32 και εκεί μνημονευόμενη νομολογία).

53 Στο αιτούν δικαστήριο εναπόκειται να εκτιμήσει, λαμβάνοντας υπόψη τη φύση, την όλη οικονομία και τα όσα ορίζουν οι διατάξεις της οικείας συμβάσεως δανείου, καθώς και το νομικό και πραγματικό πλαίσιο στο οποίο εντάσσεται η σύμβαση αυτή, αν η οικεία ρήτρα συνιστά ουσιώδες στοιχείο της παροχής του οφειλέτη, η οποία συνίσταται στην απόδοση του χρηματικού ποσού που έχει θέσει στη διάθεσή του ο δανειστής (πρβλ. απόφαση της 3ης Οκτωβρίου 2019, Kiss και CIB Bank, C-621/17, EU:C:2019:820, σκέψη 33 και εκεί μνημονευόμενη νομολογία).

54 Ωστόσο, στο Δικαστήριο εναπόκειται να συναγάγει από το άρθρο 4, παράγραφος 2, της οδηγίας 93/13 τα κριτήρια που πρέπει να εφαρμοστούν κατά τον έλεγχο αυτόν (πρβλ. απόφαση της 20ής Σεπτεμβρίου 2017, Andriciuc κ.λπ., C-186/16, EU:C:2017:703, σκέψη 33).

55 Συναφώς, όσον αφορά συμβάσεις δανείου συνομολογηθείσες σε ξένο νόμισμα και αποπληρωτέες σε εθνικό νόμισμα, το Δικαστήριο έχει διευκρινίσει ότι ο αποκλεισμός της εκτιμήσεως του καταχρηστικού χαρακτήρα των ρητρών που αφορούν το ανάλογο ή μη μεταξύ του τιμήματος και της αμοιβής, αφενός, και των υπηρεσιών ή αγαθών που θα παρασχεθούν ως αντάλλαγμα, αφετέρου, δεν μπορεί να εφαρμοστεί σε ρήτρες οι οποίες καθορίζουν απλώς, προς τον σκοπό υπολογισμού των δόσεων του δανείου, την τιμή μετατροπής του ξένου νομίσματος στο οποίο συνομολογήθηκε η σύμβαση δανείου, χωρίς, ωστόσο, να παρέχεται καμία υπηρεσία ανταλλαγής από τον δανειστή κατά τον εν λόγω υπολογισμό, και δεν περιέχουν, ως εκ τούτου, κάποια «αμοιβή» το ανάλογο ή μη της οποίας ως ανταλλάγματος για την παροχή του δανειστή δεν μπορεί να αποτελέσει αντικείμενο εκτιμήσεως του καταχρηστικού της χαρακτήρα, δυνάμει του άρθρου 4, παράγραφος 2, της οδηγίας 93/13 (απόφαση της 30ής Απριλίου 2014, Kásler και Káslerné Rábai, C-26/13, EU:C:2014:282, σκέψη 58).

56 Εντούτοις, το Δικαστήριο έχει επίσης κρίνει, χωρίς ωστόσο να περιορίσει τη διαπίστωση αυτή μόνο στις συμβάσεις δανείου που έχουν συνομολογηθεί σε ξένο νόμισμα και είναι αποπληρωτέες στο ίδιο αυτό νόμισμα, ότι οι συμβατικές ρήτρες που αφορούν τον συναλλαγματικό κίνδυνο καθορίζουν το κύριο αντικείμενο της οικείας συμβάσεως (βλ., μεταξύ άλλων, αποφάσεις της 20ής Σεπτεμβρίου 2018, OTP Bank και OTP Faktoring, C-51/17, EU:C:2018:750, σκέψη 68 και εκεί μνημονευόμενη νομολογία, και της 14ης Μαρτίου 2019, Dunai, C-118/17, EU:C:2019:207, σκέψη 48).

57 Συναφώς, επισημαίνεται ότι, με τη σύμβαση δανείου, ο δανειστής αναλαμβάνει κυρίως την υποχρέωση να θέσει στη διάθεση του οφειλέτη ορισμένο χρηματικό ποσό και ο οφειλέτης αναλαμβάνει κυρίως την υποχρέωση να εξοφλήσει, κατά κανόνα εντόκως, το ποσόν αυτό εντός των προβλεπομένων προθεσμιών. Ως εκ τούτου, οι βασικές παροχές μιας τέτοιας συμβάσεως αφορούν χρηματικό ποσόν το οποίο πρέπει να καθοριστεί σε σχέση με το νόμισμα στο οποίο προβλέπεται από την εν λόγω σύμβαση να γίνει η καταβολή και η εξόφλησή του. Επομένως, το γεγονός ότι ένα δάνειο πρέπει να εξοφληθεί σε συγκεκριμένο νόμισμα δεν αποτελεί, καταρχήν,

παρεπόμενο όρο καταβολής, αλλά αφορά καθεαυτήν τη φύση της υποχρεώσεως του οφειλέτη, οπότε συνιστά ουσιώδες στοιχείο της συμβάσεως δανείου (απόφαση της 20ής Σεπτεμβρίου 2017, Andriciuc κ.λπ., C-186/16, EU:C:2017:703, σκέψη 38).

58 Επομένως, εναπόκειται στο αιτούν δικαστήριο να εκτιμήσει, λαμβάνοντας υπόψη τα κριτήρια που διατυπώθηκαν στις σκέψεις 55 έως 57 της παρούσας αποφάσεως, αν οι ρήτρες των επίμαχων στην κύρια δίκη συμβάσεων, οι οποίες προβλέπουν ότι το ξένο νόμισμα αποτελεί το λογιστικό νόμισμα και το ευρώ το νόμισμα πληρωμής και οι οποίες έχουν ως αποτέλεσμα τη μετακύλιση του συναλλαγματικού κινδύνου στον δανειολήπτη αφορούν καθεαυτήν τη φύση της υποχρεώσεως του οφειλέτη να επιστρέψει το ποσό που έχει θέσει στη διάθεσή του ο πιστωτικός φορέας, τούτο δε ανεξαρτήτως του εάν η αξίωση του καταναλωτή αφορά και τα έξοδα μετατροπής συναλλάγματος.

59 Εξάλλου, πρέπει να διευκρινιστεί ότι η ύπαρξη, σε σύμβαση δανείου συνομολογηθείσα σε ξένο νόμισμα, άλλης ρήτρας η οποία παρέχει στον δανειολήπτη τη δυνατότητα να ασκήσει δικαίωμα μετατροπής σε ευρώ σε προκαθορισμένες ημερομηνίες δεν μπορεί να συνεπάγεται ότι οι ρήτρες που αφορούν τον συναλλαγματικό κίνδυνο αποκτούν εξ αυτού του λόγου παρεπόμενο χαρακτήρα. Πράγματι, το γεγονός ότι τα μέρη έχουν τη δυνατότητα να τροποποιήσουν, σε συγκεκριμένες ημερομηνίες καταβολής δόσεων, μία από τις ουσιώδεις ρήτρες της συμβάσεως, επιτρέπει στον δανειολήπτη να τροποποιήσει ex nunc τους όρους του δανείου του, χωρίς η ύπαρξη της δυνατότητας αυτής να ασκεί άμεση επιρροή στην εκτίμηση της ουσιώδους παροχής που χαρακτηρίζει την επίμαχη σύμβαση.

60 Κατόπιν του συνόλου των προεκτεθέντων, στο τρίτο προδικαστικό ερώτημα πρέπει να δοθεί η απάντηση ότι το άρθρο 4, παράγραφος 2, της οδηγίας 93/13 έχει την έννοια ότι οι ρήτρες της συμβάσεως δανείου που προβλέπουν ότι το ξένο νόμισμα αποτελεί το λογιστικό νόμισμα και το ευρώ το νόμισμα πληρωμής και οι οποίες έχουν ως αποτέλεσμα τη μετακύλιση του συναλλαγματικού κινδύνου στον δανειολήπτη εμπίπτουν στη διάταξη αυτή οσάκις καθορίζουν ουσιώδες στοιχείο το οποίο χαρακτηρίζει την οικεία σύμβαση.

Επί του τετάρτου και του πέμπτου προδικαστικού ερωτήματος

61 Με το τέταρτο και το πέμπτο προδικαστικό ερώτημα, τα οποία πρέπει να εξεταστούν από κοινού, το αιτούν δικαστήριο ζητεί, κατ' ουσίαν, να διευκρινιστεί αν το άρθρο 4, παράγραφος 2, της οδηγίας 93/13 έχει την έννοια ότι, στο πλαίσιο συμβάσεως δανείου συνομολογηθείσας σε ξένο νόμισμα, η απαίτηση περί διαφάνειας των ρητρών της οικείας συμβάσεως οι οποίες προβλέπουν ότι το ξένο νόμισμα αποτελεί το λογιστικό νόμισμα και το ευρώ το νόμισμα πληρωμής και οι οποίες έχουν ως αποτέλεσμα τη μετακύλιση του συναλλαγματικού κινδύνου στον δανειολήπτη πληρούται εφόσον ο επαγγελματίας έχει παράσχει στον καταναλωτή πληροφορίες σχετικά με τις συνέπειες τυχόν ανατιμήσεως ή υποτιμήσεως του ευρώ σε σχέση με το ξένο νόμισμα στο οποίο συνομολογήθηκε η σύμβαση στις χρηματοπιστωτικές του υποχρεώσεις.

62 Κατά πάγια νομολογία του Δικαστηρίου σχετικά με την απαίτηση περί διαφάνειας, η πληροφόρηση, πριν από τη σύναψη συμβάσεως, σχετικά με τους συμβατικούς όρους και τις συνέπειες της εν λόγω συνάψεως είναι ουσιώδους σημασίας για τους καταναλωτές. Βάσει ιδίως της πληροφορήσεως αυτής ο καταναλωτής αποφασίζει αν επιθυμεί να δεσμευθεί συμβατικώς με επαγγελματία προσχωρώντας στους όρους που αυτός έχει διατυπώσει εκ των προτέρων (απόφαση της 3ης Μαρτίου 2020, Gómez del Moral Guasch, C-125/18, EU:C:2020:138, σκέψη 49 και εκεί μνημονευόμενη νομολογία).

63 Ως εκ τούτου, η απαίτηση περί διαφάνειας των συμβατικών ρητρών, όπως προκύπτει από το άρθρο 4, παράγραφος 2, και το άρθρο 5 της οδηγίας 93/13, δεν μπορεί να περιορίζεται απλώς στον κατανοητό χαρακτήρα τους από τυπικής και γραμματικής απόψεως. Δεδομένου ότι το σύστημα προστασίας που θεσπίζει η εν λόγω οδηγία στηρίζεται στην αντίληψη ότι ο καταναλωτής βρίσκεται σε ασθενέστερη θέση έναντι του επαγγελματία όσον αφορά, μεταξύ άλλων, το επίπεδο πληροφορήσεως, η απαίτηση αυτή περί σαφούς και κατανοητής διατυπώσεως των συμβατικών ρητρών και, ως εκ τούτου, περί διαφάνειας, την οποία επιβάλλει η ίδια οδηγία, πρέπει να ερμηνεύεται ευρέως (απόφαση της 3ης Μαρτίου 2020, Gómez del Moral Guasch, C-125/18, EU:C:2020:138, σκέψη 50 και εκεί μνημονευόμενη νομολογία).

64 Κατά συνέπεια, η απαίτηση αυτή πρέπει να θεωρηθεί ότι επιβάλλει όχι μόνον να είναι η οικεία ρήτρα κατανοητή για τον καταναλωτή από τυπικής και γραμματικής απόψεως, αλλά και να δύναται ο μέσος καταναλωτής, ο οποίος έχει τη συνήθη πληροφόρηση και είναι ευλόγως επιμελής και συνετός, να κατανοήσει τη συγκεκριμένη λειτουργία της εν λόγω ρήτρας και, συνεπώς, να αξιολογήσει, βάσει σαφών και κατανοητών κριτηρίων, τις δυνητικά σημαντικές οικονομικές συνέπειες μιας τέτοιας ρήτρας για τις χρηματοπιστωτικές του υποχρεώσεις (απόφαση της 3ης Μαρτίου 2020, Gómez del Moral Guasch, C-125/18, EU:C:2020:138, σκέψη 51 και εκεί μνημονευόμενη νομολογία).

65 Τούτο συνεπάγεται, μεταξύ άλλων, ότι απαιτείται να εκτίθεται εναργώς στη σύμβαση η συγκεκριμένη λειτουργία του μηχανισμού τον οποίο αφορά η οικεία ρήτρα, καθώς και, ενδεχομένως, η σχέση μεταξύ του μηχανισμού αυτού και εκείνου που προβλέπουν άλλες ρήτρες, ούτως ώστε ο καταναλωτής να μπορεί να εκτιμήσει, βάσει σαφών και κατανοητών κριτηρίων, τις οικονομικές συνέπειες που απορρέουν εντεύθεν για τον ίδιο (πρβλ. απόφαση της 27ης Ιανουαρίου 2021, Dexia Nederland, C-229/19 και C-289/19, EU:C:2021:68, σκέψη 50 και εκεί μνημονευόμενη νομολογία).

66 Το ζήτημα εάν, εν προκειμένω, η απαίτηση περί διαφάνειας τηρήθηκε πρέπει να εξεταστεί από το αιτούν δικαστήριο υπό το πρίσμα του συνόλου των κρίσιμων πραγματικών στοιχείων, συμπεριλαμβανομένων των διαφημιστικών και ενημερωτικών ενεργειών, στο πλαίσιο της διαπραγματεύσεως των επίμαχων στην κύρια δίκη συμβάσεων δανείου, όχι μόνον από τον ίδιο τον δανειστή, αλλά και από οποιοδήποτε άλλο πρόσωπο συμμετέσχε, για λογαριασμό του επαγγελματία αυτού, στην εμπορία των οικείων δανείων.

67 Ειδικότερα, στο εθνικό δικαστήριο εναπόκειται, κατά την εξέταση του συνόλου των περιστάσεων σχετικά με τη σύναψη της συμβάσεως, να ελέγξει αν στην υπό κρίση υπόθεση ο καταναλωτής πληροφορήθηκε όλα τα στοιχεία που θα μπορούσαν να επηρεάσουν την έκταση της δεσμεύσεως που αναλάμβανε, ώστε να μπορεί να υπολογίσει, μεταξύ άλλων, το συνολικό κόστος του δανείου του. Στην εκτίμηση αυτή κρίσιμα είναι, αφενός, το ζήτημα αν οι ρήτρες είναι διατυπωμένες κατά τρόπο σαφή και κατανοητό ώστε ο μέσος καταναλωτής, όπως αυτός περιγράφεται στη σκέψη 64 της παρούσας αποφάσεως, να είναι σε θέση να υπολογίσει το εν λόγω κόστος και, αφετέρου, η έλλειψη αναφοράς, στη σύμβαση πιστώσεως, των πληροφοριών που θεωρούνται ουσιώδεις βάσει της φύσεως των αγαθών ή των υπηρεσιών που αποτελούν το αντικείμενο της συμβάσεως (πρβλ. απόφαση της 3ης Μαρτίου 2020, Gómez del Moral Guasch, C-125/18, EU:C:2020:138, σκέψη 52 και εκεί μνημονευόμενη νομολογία).

68 Εν προκειμένω, το αιτούν δικαστήριο επισημαίνει ότι οι ενάγοντες της κύριας δίκης έλαβαν, πριν από τη σύναψη των δανείων τους, πληροφορίες σχετικά με τις συνέπειες των διακυμάνσεων της ισοτιμίας ευρώ και ελβετικού φράγκου επί της διάρκειας ισχύος της συμβάσεως και επί των δόσεων για την εξόφληση του υπολοίπου του δανείου. Ωστόσο, δεν έγινε καμία μνεία του συναλλαγματικού κινδύνου.

69 Όσον αφορά τις συνομολογηθείσες σε ξένο νόμισμα συμβάσεις δανείου, όπως οι επίμαχες στις υποθέσεις της κύριας δίκης, διαπιστώνεται, πρώτον, ότι, για τους σκοπούς της εν λόγω εκτιμήσεως, είναι κρίσιμη κάθε πληροφορία που παρέχεται από τον επαγγελματία και αποσκοπεί στην ενημέρωση του καταναλωτή σχετικά με τη λειτουργία του συναλλαγματικού μηχανισμού και τον συνδεόμενο με αυτόν κίνδυνο. Αποτελούν στοιχεία ιδιαίτερης σημασίας οι διευκρινίσεις σχετικά με τους κινδύνους που διατρέχει ο δανειολήπτης σε περίπτωση σημαντικής υποτιμήσεως της αξίας του νομίμου νομίσματος του κράτους μέλους κατοικίας του και τυχόν αυξήσεως του επιτοκίου του ξένου νομίσματος.

70 Συναφώς, όπως έχει υπογραμμίσει και το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο Συστημικού Κινδύνου στη σύστασή του CERS/2011/1, της 21ης Σεπτεμβρίου 2011, σχετικά με τον δανεισμό σε ξένο νόμισμα (ΕΕ 2011, C 342, σ. 1), τα χρηματοπιστωτικά ιδρύματα πρέπει να παρέχουν στους δανειολήπτες επαρκή πληροφόρηση, ώστε αυτοί να είναι σε θέση να λαμβάνουν συνετές και εμπεριστατωμένες αποφάσεις, ήτοι πληροφόρηση που πρέπει να περιλαμβάνει κατ' ελάχιστον τις επιπτώσεις που θα είχε στις δόσεις του δανείου μια σοβαρή υποτίμηση του νόμιμου χρήματος του κράτους μέλους κατοικίας του δανειολήπτη και τυχόν αύξηση του επιτοκίου του ξένου νομίσματος (Σύσταση Α – Ενημέρωση των δανειοληπτών ως προς τους κινδύνους, σημείο 1) (απόφαση της 20ής Σεπτεμβρίου 2018, OTP Bank και OTP Faktoring, C-51/17, EU:C:2018:750, σκέψη 74 και εκεί μνημονευόμενη νομολογία).

71 Συγκεκριμένα, το Δικαστήριο έχει επισημάνει ότι ο δανειολήπτης πρέπει, αφενός, να ενημερωθεί με σαφήνεια για το ότι, συνάπτοντας σύμβαση δανείου σε ξένο νόμισμα, εκτίθεται σε ορισμένο συναλλαγματικό κίνδυνο στον οποίο ενδέχεται να δυσκολευτεί οικονομικά να αντεπεξέλθει σε περίπτωση υποτιμήσεως του νομίσματος στο οποίο εισπράττει τα εισοδήματά του. Επιπροσθέτως, ο επαγγελματίας πρέπει να εκθέτει τις δυνητικές διακυμάνσεις των συναλλαγματικών ισοτιμιών και τους κινδύνους που ενέχει η σύναψη τέτοιας συμβάσεως (πρβλ. απόφαση της 20ής Σεπτεμβρίου 2018, OTP Bank και OTP Faktoring, C-51/17, EU:C:2018:750, σκέψη 75 και εκεί μνημονευόμενη νομολογία).

72 Εκ των ανωτέρω προκύπτει ότι, προκειμένου να τηρηθεί η απαίτηση περί διαφάνειας, οι πληροφορίες που παρέχει ο επαγγελματίας πρέπει να παρέχουν στον μέσο καταναλωτή, ο οποίος έχει τη συνήθη πληροφόρηση και είναι ευλόγως προσεκτικός και ενημερωμένος, τη δυνατότητα όχι μόνο να αντιληφθεί ότι, ανάλογα με τις διακυμάνσεις της συναλλαγματικής ισοτιμίας, η εξέλιξη της ισοτιμίας μεταξύ του λογιστικού νομίσματος και του νομίσματος πληρωμής ενδέχεται να έχει δυσμενείς συνέπειες για τις χρηματοοικονομικές του υποχρεώσεις, αλλά και να κατανοήσει, στο πλαίσιο της συνάψεως δανείου συνομολογημένου σε ξένο νόμισμα, τον πραγματικό κίνδυνο τον οποίο διατρέχει από τη σύμβαση καθ' όλη τη διάρκειά της, στην περίπτωση σημαντικής υποτιμήσεως του νομίσματος στο οποίο λαμβάνει τα εισοδήματά του σε σχέση με το λογιστικό νόμισμα.

73 Στο πλαίσιο αυτό, πρέπει να διευκρινιστεί ότι οι αριθμητικές προσομοιώσεις, όπως αυτές που περιλαμβάνονται σε ορισμένες επίμαχες στην κύρια δίκη προσφορές δανείου, μπορούν να αποτελέσουν χρήσιμο πληροφοριακό στοιχείο, εφόσον στηρίζονται σε επαρκή και ακριβή στοιχεία και εφόσον περιέχουν αντικειμενικές εκτιμήσεις που παρέχονται κατά τρόπο σαφή και

κατανοητό στον καταναλωτή. Μόνον υπό τις συνθήκες αυτές οι εν λόγω προσομοιώσεις μπορούν να παράσχουν στον επαγγελματία τη δυνατότητα να επιστήσει την προσοχή του οικείου καταναλωτή στον κίνδυνο των αρνητικών, δυνητικά σημαντικών, συνεπειών των επίμαχων συμβατικών ρητρών. Πάντως, όπως κάθε άλλη πληροφορία σχετική με το περιεχόμενο της αναληφθείσας εκ μέρους του καταναλωτή δεσμεύσεως, οι προσομοιώσεις με αριθμητικά στοιχεία πρέπει να συμβάλλουν στην κατανόηση εκ μέρους του καταναλωτή του πραγματικού περιεχομένου του μακροπρόθεσμου κινδύνου που συνδέεται με τις ενδεχόμενες διακυμάνσεις των συναλλαγματικών ισοτιμιών και, ως εκ τούτου, των κινδύνων που είναι συμφυείς με τη σύναψη συμβάσεως δανείου συνομολογηθείσας σε ξένο νόμισμα.

74 Επομένως, στο πλαίσιο συμβάσεως δανείου συνομολογηθείσας σε ξένο νόμισμα η οποία εκθέτει τον καταναλωτή σε συναλλαγματικό κίνδυνο, η απαίτηση περί διαφάνειας δεν πληρούται με την παροχή στον εν λόγω καταναλωτή πληροφοριών, ακόμη και πολυάριθμων, αν οι πληροφορίες αυτές στηρίζονται στην υπόθεση ότι η ισοτιμία μεταξύ του λογιστικού νομίσματος και του νομίσματος πληρωμής θα παραμείνει σταθερή καθ' όλη τη διάρκεια ισχύος της οικείας συμβάσεως. Τούτο ισχύει ιδίως όταν ο καταναλωτής δεν ενημερώνεται από τον επαγγελματία για το γενικότερο οικονομικό πλαίσιο που ενδέχεται να έχει επιπτώσεις στις διακυμάνσεις των συναλλαγματικών ισοτιμιών, με αποτέλεσμα ο καταναλωτής να μην είναι σε θέση να κατανοήσει επακριβώς τις δυνητικά σοβαρές συνέπειες της συνάψεως συμβάσεως δανείου σε ξένο νόμισμα επί της χρηματοοικονομικής του καταστάσεως.

75 Δεύτερον, μεταξύ των κρίσιμων στοιχείων για την εκτίμηση που εκτίθεται στη σκέψη 67 της παρούσας αποφάσεως περιλαμβάνεται και η φρασεολογία που χρησιμοποιεί το χρηματοπιστωτικό ίδρυμα στα προσυμβατικά και στα συμβατικά έγγραφα. Ειδικότερα, η έλλειψη όρων ή διευκρινίσεων που να προειδοποιούν ρητώς τον δανειολήπτη για την ύπαρξη ειδικών κινδύνων συνδεομένων με συμβάσεις δανείου συνομολογηθείσες σε ξένο νόμισμα δύναται να επιβεβαιώσει ότι δεν πληρούται η απαίτηση διαφάνειας, όπως προκύπτει ιδίως από το άρθρο 4, παράγραφος 2, της οδηγίας 93/13.

76 Τρίτον και τελευταίο, λαμβανομένων υπόψη των πραγματικών περιστάσεων που εκτέθηκαν στη σκέψη 15 της παρούσας αποφάσεως, υπενθυμίζεται ότι η διαπίστωση ότι μια εμπορική πρακτική είναι αθέμιτη, επί της οποίας οι διάδικοι της κύριας δίκης διαφιλονίκησαν κατά την επ' ακροατηρίου συζήτηση ενώπιον του Δικαστηρίου, δύναται επίσης να αποτελεί ένα στοιχείο, μεταξύ άλλων, στο οποίο το εθνικό δικαστήριο μπορεί να βασιστεί για να εκτιμήσει αν οι ρήτρες μιας συμβάσεως μεταξύ επαγγελματία και καταναλωτή είναι καταχρηστικές (πρβλ. απόφαση της 15ης Μαρτίου 2012, Pereničová και Perenič, C-453/10, EU:C:2012:144, σκέψη 43).

77 Εντούτοις, το στοιχείο αυτό δεν λειτουργεί αυτομάτως και αφ' εαυτού ως απόδειξη του ότι δεν πληρούται η απαίτηση περί διαφάνειας η οποία απορρέει από το άρθρο 4, παράγραφος 2, της οδηγίας 93/13, ζήτημα το οποίο πρέπει να εξετάζεται σε συνάρτηση με όλες τις περιστάσεις της οικείας περιπτώσεως (πρβλ. απόφαση της 15ης Μαρτίου 2012, Pereničová και Perenič, C-453/10, EU:C:2012:144, σκέψη 44 και εκεί μνημονευόμενη νομολογία).

78 Κατόπιν των ανωτέρω σκέψεων, στο τέταρτο και στο πέμπτο προδικαστικό ερώτημα πρέπει να δοθεί η απάντηση ότι το άρθρο 4, παράγραφος 2, της οδηγίας 93/13 έχει την έννοια ότι, στο πλαίσιο συμβάσεως δανείου συνομολογηθείσας σε ξένο νόμισμα, η απαίτηση περί διαφάνειας των ρητρών της συμβάσεως αυτής, κατά τις οποίες το ξένο νόμισμα αποτελεί το λογιστικό νόμισμα και το ευρώ το νόμισμα πληρωμής και οι οποίες έχουν ως αποτέλεσμα τη μετακύλιση του συναλλαγματικού κινδύνου στον δανειολήπτη, πληρούται εφόσον ο επαγγελματίας παρέχει στον καταναλωτή επαρκείς και ακριβείς πληροφορίες οι οποίες επιτρέπουν στον μέσο

καταναλωτή, ο οποίος έχει τη συνήθη πληροφόρηση και είναι ευλόγως προσεκτικός και ενημερωμένος, να κατανοήσει τη συγκεκριμένη λειτουργία του επίμαχου χρηματοοικονομικού μηχανισμού και, επομένως, να εκτιμήσει τον κίνδυνο των δυνητικώς σημαντικών αρνητικών οικονομικών συνεπειών των συμβατικών ρητρών επί των χρηματοοικονομικών του υποχρεώσεων καθ' όλη τη διάρκεια της οικείας συμβάσεως.

Επί του έκτου και του έβδομου προδικαστικού ερωτήματος

79 Με το έκτο και το έβδομο προδικαστικό ερώτημα, τα οποία πρέπει να εξεταστούν από κοινού, το αιτούν δικαστήριο ζητεί, κατ' ουσίαν, να διευκρινιστεί αν η οδηγία 93/13 έχει την έννοια ότι αντιτίθεται στο να φέρει ο καταναλωτής το βάρος αποδείξεως του σαφούς και κατανοητού χαρακτήρα συμβατικής ρήτρας, κατά την έννοια του άρθρου 4, παράγραφος 2, της οδηγίας αυτής, και αν ισχύει το ίδιο και όσον αφορά τη διαβίβαση των πληροφοριών που περιέχονται σε έγγραφα σχετικά με τις τεχνικές πωλήσεως που χρησιμοποιεί ο επαγγελματίας ή άλλο πρόσωπο που έχει μετάσχει, για λογαριασμό του, στην εμπορία των επίμαχων δανείων.

80 Συναφώς, επισημαίνεται ότι η οδηγία 93/13 δεν περιλαμβάνει καμία διάταξη σχετικά με το βάρος αποδείξεως όσον αφορά τον σαφή και κατανοητό χαρακτήρα συμβατικής ρήτρας, κατά την έννοια του άρθρου 4, παράγραφος 2, της οδηγίας αυτής.

81 Ως εκ τούτου, όπως προκύπτει από τη νομολογία που παρατέθηκε στη σκέψη 27 της παρούσας αποφάσεως, τέτοιου είδους λεπτομέρειες εφαρμογής της προβλεπόμενης από την οδηγία 93/13 προστασίας των καταναλωτών εμπίπτουν στην εσωτερική έννομη τάξη των κρατών μελών δυνάμει της αρχής της δικονομικής τους αυτονομίας, με τη διευκρίνιση ότι οι κανόνες αυτοί δεν πρέπει να είναι λιγότερο ευνοϊκοί από εκείνους που διέπουν παρόμοιες καταστάσεις εσωτερικής φύσεως (αρχή της ισοδυναμίας) ούτε να έχουν διαμορφωθεί κατά τρόπο που να καθιστά πρακτικώς αδύνατη ή υπερβολικά δυσχερή την άσκηση των δικαιωμάτων που παρέχει η έννομη τάξη της Ένωσης (αρχή της ισοδυναμίας).

82 Συναφώς, επισημαίνεται ότι η οδηγία 93/13 αποσκοπεί ιδίως στην προστασία του καταναλωτή προκειμένου να επέλθει ισορροπία στην ασύμμετρη συμβατική σχέση μεταξύ επαγγελματία και καταναλωτή. Η ασυμμετρία αυτή προκύπτει από την ασθενέστερη θέση του καταναλωτή έναντι του επαγγελματία όσον αφορά τόσο τη διαπραγματευτική ισχύ όσο και το επίπεδο πληροφορήσεως, κατάσταση η οποία οδηγεί τον καταναλωτή να προσχωρήσει, όπως υπομνήσθηκε στη σκέψη 45 της παρούσας αποφάσεως, στους όρους που έχει εκ των προτέρων καταρτίσει ο επαγγελματίας, χωρίς να μπορεί να ασκήσει επιρροή επί του περιεχομένου τους.

83 Ομοίως, όπως διαπιστώθηκε στη σκέψη 78 της παρούσας αποφάσεως, για να πληρούται η απαίτηση περί διαφάνειας, όπως αυτή απορρέει ιδίως από το άρθρο 4, παράγραφος 2, της οδηγίας 93/13, ο επαγγελματίας πρέπει να παρέχει στον καταναλωτή επαρκείς και ακριβείς πληροφορίες που να του δίνουν τη δυνατότητα να εκτιμήσει τον κίνδυνο των δυνητικώς σημαντικών αρνητικών οικονομικών συνεπειών των συμβατικών ρητρών επί των χρηματοοικονομικών του υποχρεώσεων.

84 Υπό το πρίσμα αυτό, επισημαίνεται ότι η τήρηση της αρχής της αποτελεσματικότητας και η επίτευξη του σκοπού της οδηγίας 93/13, ο οποίος συνίσταται στην προστασία του καταναλωτή μέσω της εξισορροπήσεως της ασυμμετρίας μεταξύ της θέσεως του επαγγελματία και εκείνης του καταναλωτή, δεν θα μπορούσαν να διασφαλιστούν αν ο καταναλωτής έφερε το βάρος αποδείξεως του σαφούς και κατανοητού χαρακτήρα συμβατικής ρήτρας, κατά την έννοια του άρθρου 4, παράγραφος 2, της οδηγίας αυτής.

85 Πράγματι, όπως επισήμαναν, κατ' ουσίαν, η Γαλλική Κυβέρνηση και η Ευρωπαϊκή Επιτροπή στις γραπτές παρατηρήσεις τους, η αποτελεσματικότητα της ασκήσεως των δικαιωμάτων που παρέχει η οδηγία 93/13 δεν θα μπορούσε να διασφαλιστεί αν ο καταναλωτής ήταν υποχρεωμένος να αποδείξει ένα αρνητικό γεγονός, ήτοι ότι ο επαγγελματίας δεν του παρέσχε όλες τις αναγκαίες πληροφορίες προκειμένου να συμμορφωθεί προς την απαίτηση διαφάνειας, όπως αυτή απορρέει ιδίως από το άρθρο 4, παράγραφος 2, της οδηγίας 93/13.

86 Αντιθέτως, πρέπει να γίνει δεκτό ότι η αποτελεσματικότητα της ασκήσεως των δικαιωμάτων που παρέχει η οδηγία 93/13 δύναται να διασφαλιστεί εφόσον ο επαγγελματίας υποχρεούται, καταρχήν, να αποδείξει ενώπιον του δικαστηρίου την ορθή εκπλήρωση των προσυμβατικών και των συμβατικών υποχρεώσεών του που συνδέονται ιδίως με την απαίτηση περί διαφάνειας των συμβατικών ρητρών, όπως απορρέει ιδίως από το άρθρο 4, παράγραφος 2, της οδηγίας 93/13. Κατ' αυτόν τον τρόπο δύναται να διασφαλιστεί η προστασία του καταναλωτή χωρίς να θιγεί δυσανάλογα το δικαίωμα του επαγγελματία σε δίκαιη δίκη (βλ., κατ' αναλογίαν, απόφαση της 18ης Δεκεμβρίου 2014, CA Consumer Finance, C-449/13, EU:C:2014:2464, σκέψη 28).

87 Συναφώς, διευκρινίζεται ακόμη, όσον αφορά τα «έγγραφα σχετικά με τις τεχνικές πώλησης», τα οποία αφορά ειδικώς το έβδομο ερώτημα, ότι η υποχρέωση του επαγγελματία να αποδείξει την ορθή εκπλήρωση των προσυμβατικών και συμβατικών υποχρεώσεών του πρέπει επίσης να καλύπτει την απόδειξη της παροχής πληροφοριών που περιέχονται στα έγγραφα αυτά στον καταναλωτή από τον επαγγελματία ή από οποιοδήποτε άλλο πρόσωπο το οποίο συμμετείχε, για λογαριασμό του επαγγελματία αυτού, στην εμπορία των επίμαχων δανείων. Τούτο ισχύει ιδίως όταν κρίνεται ότι τα συγκεκριμένα έγγραφα μπορούν να αποδειχθούν χρήσιμα για την εκτίμηση του σαφούς και κατανοητού χαρακτήρα συμβατικής ρήτρας κατά την έννοια του άρθρου 4, παράγραφος 2, της οδηγίας 93/13.

88 Όπως ορθώς επισήμανε το αιτούν δικαστήριο, εναπόκειται, εν τέλει, στον επαγγελματία να ελέγχει τους διαύλους διανομής των προϊόντων του, είτε πρόκειται για επιλογή των ενδιαμέσων είτε για την εμπορική επικοινωνία έναντι του καταναλωτή. Επομένως, θα πρέπει να διαθέτει αποδεικτικά στοιχεία από τα οποία να προκύπτει ότι τα επίμαχα έγγραφα δεν χρησιμοποιήθηκαν ή δεν χρησιμοποιούνταν πλέον κατά την ημερομηνία συνάψεως της συμβάσεως, προκειμένου να αποδείξει την ορθή εκπλήρωση των προσυμβατικών και συμβατικών υποχρεώσεών του που συνδέονται, μεταξύ άλλων, με την απαίτηση περί διαφάνειας των συμβατικών ρητρών.

89 Από τα ανωτέρω προκύπτει ότι στο έκτο και στο έβδομο προδικαστικό ερώτημα πρέπει να δοθεί η απάντηση ότι η οδηγία 93/13 έχει την έννοια ότι αντιτίθεται στο να φέρει ο καταναλωτής το βάρος αποδείξεως του σαφούς και κατανοητού χαρακτήρα συμβατικής ρήτρας, κατά την έννοια του άρθρου 4, παράγραφος 2, της οδηγίας αυτής.

Επί του ογδόου ερωτήματος

90 Με το όγδοο προδικαστικό ερώτημα, το αιτούν δικαστήριο ζητεί, κατ' ουσίαν, να διευκρινιστεί αν το άρθρο 3, παράγραφος l, της οδηγίας 93/13 έχει την έννοια ότι οι ρήτρες συμβάσεως δανείου οι οποίες προβλέπουν ότι το ξένο νόμισμα αποτελεί το λογιστικό νόμισμα και το ευρώ το νόμισμα πληρωμής και οι οποίες έχουν ως αποτέλεσμα τη μετακύλιση του συναλλαγματικού κινδύνου στον δανειολήπτη δημιουργούν, εις βάρος του καταναλωτή, σημαντική ανισορροπία μεταξύ των δικαιωμάτων και των υποχρεώσεων των μερών που απορρέουν από την εν λόγω σύμβαση καθόσον, αφενός, ο επαγγελματίας διαθέτει ισχυρότερα μέσα από εκείνα του καταναλωτή

προκειμένου να προβλέπει τις οικονομικές εξελίξεις και τον συναλλαγματικό κίνδυνο και, αφετέρου, τίθεται ανώτατο όριο όσον αφορά τον κίνδυνο που αναλαμβάνει ο επαγγελματίας, εν αντιθέσει με τον κίνδυνο που αναλαμβάνει ο καταναλωτής.

91 Υπενθυμίζεται ότι, βάσει του άρθρου 3, παράγραφος 1, της οδηγίας 93/13, ρήτρα συμβάσεως που δεν αποτέλεσε αντικείμενο ατομικής διαπραγματεύσεως θεωρείται καταχρηστική όταν, παρά την απαίτηση περί καλής πίστεως, δημιουργεί εις βάρος του καταναλωτή σημαντική ανισορροπία ανάμεσα στα δικαιώματα και τις υποχρεώσεις των μερών, τα απορρέοντα από τη σύμβαση.

92 Πρέπει επίσης να διευκρινιστεί ότι, κατά πάγια νομολογία, η αρμοδιότητα του Δικαστηρίου αφορά την ερμηνεία των κριτηρίων που το εθνικό δικαστήριο μπορεί ή πρέπει να εφαρμόζει κατά την εξέταση συμβατικής ρήτρας υπό το πρίσμα των διατάξεων της εν λόγω οδηγίας, ιδίως δε κατά την εξέταση του ενδεχομένως καταχρηστικού χαρακτήρα ρήτρας κατά την έννοια του άρθρου 3, παράγραφος 1, της οδηγίας αυτής, εξυπακουομένου ότι εναπόκειται στο εν λόγω δικαστήριο να αποφαίνεται, λαμβανομένων υπόψη των κριτηρίων αυτών, επί του ενδεδειγμένου χαρακτηρισμού συγκεκριμένης συμβατικής ρήτρας βάσει των περιστάσεων της κάθε περίπτωσης. Ως εκ τούτου, το Δικαστήριο πρέπει να παράσχει στο αιτούν δικαστήριο απλώς και μόνον ενδεικτικά στοιχεία τα οποία το τελευταίο οφείλει να λάβει υπόψη κατά την εκτίμηση του καταχρηστικού χαρακτήρα της επίμαχης ρήτρας (πρβλ. απόφαση της 3ης Σεπτεμβρίου 2020, Profi Credit Polska, C-84/19, C-222/19 και C-252/19, EU:C:2020:631, σκέψη 91 και εκεί μνημονευόμενη νομολογία).

93 Όσον αφορά την εκτίμηση του καταχρηστικού χαρακτήρα συμβατικής ρήτρας, στο εθνικό δικαστήριο εναπόκειται να κρίνει, λαμβάνοντας υπόψη τα κριτήρια του άρθρου 3, παράγραφος 1, καθώς και του άρθρου 5 της οδηγίας 93/13, εάν, με γνώμονα τις ιδιαίτερες περιστάσεις της συγκεκριμένης υποθέσεως, η ρήτρα αυτή πληροί τις απαιτήσεις καλής πίστεως, ισορροπίας και διαφάνειας που θέτει η εν λόγω οδηγία (βλ., μεταξύ άλλων, απόφαση της 3ης Σεπτεμβρίου 2020, Profi Credit Polska, C-84/19, C-222/19 και C-252/19, EU:C:2020:631, σκέψη 53 και εκεί μνημονευόμενη νομολογία).

94 Επομένως, η διαφάνεια συμβατικής ρήτρας, την οποία απαιτεί το άρθρο 5 της οδηγίας 93/13, αποτελεί ένα από τα στοιχεία που πρέπει να λαμβάνονται υπόψη στο πλαίσιο της εκτιμήσεως του καταχρηστικού χαρακτήρα της ρήτρας αυτής, εκτίμηση η οποία πρέπει να διενεργείται από το εθνικό δικαστήριο δυνάμει του άρθρου 3, παράγραφος 1, της οικείας οδηγίας (απόφαση της 3ης Οκτωβρίου 2019, Kiss και CIB Bank, C-621/17, EU:C:2019:820, σκέψη 49 και εκεί μνημονευόμενη νομολογία).

95 Εν προκειμένω, οι επίμαχες στην κύρια δίκη συμβατικές ρήτρες, οι οποίες περιλαμβάνονται σε συμβάσεις δανείου συνομολογηθείσες σε ξένο νόμισμα, προβλέπουν μεν ότι αμφότεροι οι συμβαλλόμενοι υφίστανται συναλλαγματικό κίνδυνο, αλλά θέτουν ανώτατο όριο στον κίνδυνο που φέρει ο επαγγελματίας, εν προκειμένω το χρηματοπιστωτικό ίδρυμα, κάτι που δεν ισχύει για τον κίνδυνο τον οποίο φέρει ο καταναλωτής. Επομένως, σε περίπτωση υποτιμήσεως του εθνικού νομίσματος σε σχέση με το ξένο νόμισμα, οι εν λόγω ρήτρες μετακυλίουν τον συναλλαγματικό κίνδυνο στον καταναλωτή.

96 Συναφώς, από τη νομολογία του Δικαστηρίου προκύπτει ότι, στο πλαίσιο συμβάσεων δανείου συνομολογημένων σε ξένο νόμισμα, όπως οι επίμαχες στην υπόθεση της κύριας δίκης, το εθνικό δικαστήριο πρέπει να εκτιμήσει, λαμβάνοντας υπόψη το σύνολο των περιστάσεων της υποθέσεως της κύριας δίκης, ιδίως δε την πείρα και τις γνώσεις του επαγγελματία όσον αφορά τις πιθανές διακυμάνσεις των συναλλαγματικών ισοτιμιών και τους κινδύνους που ενέχει η σύναψη δανείου συνομολογηθέντος σε ξένο νόμισμα, πρώτον, την ενδεχόμενη μη συμμόρφωση

με την απαίτηση περί καλής πίστεως και δεύτερον, την ύπαρξη ενδεχόμενης σημαντικής ανισορροπίας, υπό την έννοια του άρθρου 3, παράγραφος 1, της οδηγίας 93/13 (πρβλ. απόφαση της 20ής Σεπτεμβρίου 2017, Andriciuc κ.λπ., C-186/16, EU:C:2017:703, σκέψη 56).

97 Όσον αφορά την απαίτηση περί καλής πίστεως, επισημαίνεται ότι, όπως προκύπτει από τη δέκατη έκτη αιτιολογική σκέψη της οδηγίας 93/13, στο πλαίσιο της εκτιμήσεως αυτής πρέπει να λαμβάνονται υπόψη, μεταξύ άλλων, η ισχύς της αντίστοιχης διαπραγματευτικής θέσεως των μερών και το ζήτημα αν ο καταναλωτής ενθαρρύνθηκε με οποιονδήποτε τρόπο να παράσχει τη συναίνεσή του για την οικεία ρήτρα.

98 Όσον αφορά το ζήτημα κατά πόσον μια ρήτρα δημιουργεί εις βάρος του καταναλωτή, παρά την απαίτηση περί καλής πίστεως, σημαντική ανισορροπία μεταξύ των δικαιωμάτων και των υποχρεώσεων των μερών που απορρέουν από τη σύμβαση, το εθνικό δικαστήριο οφείλει να εξακριβώσει αν ο επαγγελματίας, έχοντας συμβληθεί νομίμως και θεμιτώς με τον καταναλωτή, μπορούσε ευλόγως να αναμένει ότι ο καταναλωτής θα δεχθεί μια τέτοια ρήτρα κατόπιν διαπραγματεύσεως (βλ., μεταξύ άλλων, απόφαση της 3ης Σεπτεμβρίου 2020, Profi Credit Polska, C-84/19, C-222/19 και C-252/19, EU:C:2020:631, σκέψη 93 και εκεί μνημονευόμενη νομολογία).

99 Ως εκ τούτου, για να εκτιμηθεί αν ρήτρες συμβάσεως όπως οι επίμαχες στις υποθέσεις της κύριας δίκης δημιουργούν, εις βάρος του καταναλωτή, σημαντική ανισορροπία μεταξύ των δικαιωμάτων και των υποχρεώσεων των συμβαλλομένων στη σύμβαση δανείου η οποία περιέχει τις ρήτρες αυτές, πρέπει να ληφθεί υπόψη το σύνολο των περιστάσεων τις οποίες ο επαγγελματίας δανειστής μπορούσε να γνωρίζει κατά τον χρόνο συνάψεως της συμβάσεως, ιδίως δε η πείρα και οι γνώσεις του όσον αφορά τις πιθανές διακυμάνσεις των συναλλαγματικών ισοτιμιών και τους κινδύνους που ενέχει η σύναψη ενός τέτοιου δανείου, και οι οποίοι μπορούσαν να έχουν αντίκτυπο στη μεταγενέστερη εκτέλεση της συμβάσεως, καθώς και στη νομική κατάσταση του καταναλωτή.

100 Λαμβανομένων υπόψη των γνώσεων και ισχυρότερων μέσων που διαθέτει ο επαγγελματίας για την πρόληψη του συναλλαγματικού κινδύνου, ο οποίος δύναται να επέλθει σε οποιοδήποτε χρονικό σημείο κατά τη διάρκεια ισχύος της συμβάσεως, καθώς και του απεριόριστου κινδύνου σχετικά με τις διακυμάνσεις των συναλλαγματικών ισοτιμιών που φέρει ο καταναλωτής εξαιτίας συμβατικών ρητρών όπως οι επίμαχες στην κύρια δίκη, πρέπει να γίνει δεκτό ότι τέτοιες ρήτρες ενδέχεται να δημιουργήσουν σημαντική ανισορροπία μεταξύ των δικαιωμάτων και των υποχρεώσεων των συμβαλλομένων που απορρέουν από την οικεία σύμβαση δανείου εις βάρος του καταναλωτή.

101 Πράγματι, υπό την επιφύλαξη του σχετικού ελέγχου στον οποίον οφείλει να προβεί το αιτούν δικαστήριο, προκύπτει ότι οι επίμαχες στην κύρια δίκη συμβατικές ρήτρες μετακυλίουν στον καταναλωτή, στο μέτρο που ο επαγγελματίας δεν τήρησε την απαίτηση περί διαφάνειας έναντί του, κίνδυνο δυσανάλογο σε σχέση με τις παροχές και το ποσό του χορηγηθέντος δανείου, δεδομένου ότι η εφαρμογή των συγκεκριμένων ρητρών έχει ως συνέπεια ο καταναλωτής να πρέπει να επωμιστεί το κόστος της εξελίξεως των προθεσμιακών συναλλαγματικών ισοτιμιών. Ανάλογα με την εξέλιξη αυτή, ενδέχεται ο εν λόγω καταναλωτής να βρεθεί σε κατάσταση κατά την οποία, αφενός, το εναπομένον ποσό, το οποίο οφείλεται σε νόμισμα πληρωμής, εν προκειμένω σε ευρώ, είναι σημαντικά μεγαλύτερο από το αρχικώς χορηγηθέν ποσό και, αφετέρου, οι καταβληθείσες μηνιαίες δόσεις έχουν καλύψει σχεδόν αποκλειστικά τους τόκους. Τούτο ισχύει ιδίως όταν αυτή η αύξηση του κεφαλαίου που εξακολουθεί να οφείλεται σε εθνικό

νόμισμα δεν αντισταθμίζεται από τη διαφορά μεταξύ του επιτοκίου του ξένου νομίσματος και του επιτοκίου του εθνικού νομίσματος, με τη διευκρίνιση ότι η ύπαρξη τέτοιας διαφοράς συνιστά το κύριο πλεονέκτημα ενός δανείου σε ξένο νόμισμα για τον δανειολήπτη.

102 Υπό τις περιστάσεις αυτές, λαμβανομένης υπόψη ιδίως της απαιτήσεως περί διαφάνειας που απορρέει από το άρθρο 5 της οδηγίας 93/13, δεν μπορεί να γίνει δεκτό ότι ο επαγγελματίας ο οποίος συναλλάσσεται υπό όρους διαφάνειας με τον καταναλωτή μπορούσε ευλόγως να αναμένει ότι ο καταναλωτής θα δεχθεί μια τέτοια ρήτρα κατόπιν ατομικής διαπραγματεύσεως (βλ., κατ' αναλογίαν, απόφαση της 3ης Σεπτεμβρίου 2020, Profi Credit Polska, C-84/19, C-222/19 και C-252/19, EU:C:2020:631, σκέψη 96), στοιχείο που εναπόκειται, ωστόσο, στο αιτούν δικαστήριο να εξακριβώσει.

103 Κατόπιν των προεκτεθέντων, στο όγδοο προδικαστικό ερώτημα πρέπει να δοθεί η απάντηση ότι το άρθρο 3, παράγραφος l, της οδηγίας 93/13 έχει την έννοια ότι οι ρήτρες συμβάσεως δανείου οι οποίες προβλέπουν ότι το ξένο νόμισμα αποτελεί το λογιστικό νόμισμα και το ευρώ το νόμισμα πληρωμής και οι οποίες έχουν ως αποτέλεσμα τη μετακύλιση του συναλλαγματικού κινδύνου στον καταναλωτή, χωρίς να τίθεται ανώτατο όριο στον εν λόγω κίνδυνο, ενδέχεται να δημιουργήσουν σημαντική ανισορροπία μεταξύ των δικαιωμάτων και των υποχρεώσεων των μερών που απορρέουν από την εν λόγω σύμβαση εις βάρος του καταναλωτή, δεδομένου ότι ο επαγγελματίας δεν μπορούσε ευλόγως να αναμένει, εφόσον είχε τηρήσει την υποχρέωση διαφάνειας έναντι του καταναλωτή, ότι ο τελευταίος θα δεχθεί, κατόπιν ατομικής διαπραγματεύσεως, να αναλάβει τον δυσανάλογα μεγάλο συναλλαγματικό κίνδυνο που απορρέει από τις συγκεκριμένες ρήτρες.

Επί των δικαστικών εξόδων

104 Δεδομένου ότι η παρούσα διαδικασία έχει ως προς τους διαδίκους της κύριας δίκης τον χαρακτήρα παρεμπίπτοντος που ανέκυψε ενώπιον του αιτούντος δικαστηρίου, σε αυτό εναπόκειται να αποφανθεί επί των δικαστικών εξόδων. Τα έξοδα στα οποία υποβλήθηκαν όσοι υπέβαλαν παρατηρήσεις στο Δικαστήριο, πλην των ως άνω διαδίκων, δεν αποδίδονται.

Για τους λόγους αυτούς, το Δικαστήριο (πρώτο τμήμα) αποφασίζει:

1) **Το άρθρο 6, παράγραφος 1, και το άρθρο 7, παράγραφος 1, της οδηγίας 93/13/ΕΟΚ του Συμβουλίου, της 5ης Απριλίου 1993, σχετικά με τις καταχρηστικές ρήτρες των συμβάσεων που συνάπτονται με καταναλωτές, εξεταζόμενα υπό το πρίσμα της αρχής της αποτελεσματικότητας, έχουν την έννοια ότι αντιτίθενται σε εθνική ρύθμιση η οποία προβλέπει για την άσκηση αγωγής από καταναλωτή:**

   – **προθεσμία παραγραφής, όταν η αγωγή ασκείται με σκοπό τη διαπίστωση του καταχρηστικού χαρακτήρα ρήτρας που περιλαμβάνεται σε σύμβαση συναφθείσα μεταξύ επαγγελματία και καταναλωτή·**

   – **πενταετή προθεσμία παραγραφής, όταν η αγωγή ασκείται με σκοπό την επιστροφή αχρεωστήτως καταβληθέντων ποσών λόγω τέτοιων καταχρηστικών ρητρών, εφόσον η προθεσμία αυτή άρχεται από την ημερομηνία αποδοχής της προσφοράς δανείου, δεδομένου ότι ο καταναλωτής ενδέχεται, κατά τον χρόνο εκείνο, να αγνοούσε το σύνολο των δικαιωμάτων του που απορρέουν από την ως άνω οδηγία.**

2) Το άρθρο 4, παράγραφος 2, της οδηγίας 93/13 έχει την έννοια ότι οι ρήτρες της συμβάσεως δανείου που προβλέπουν ότι το ξένο νόμισμα αποτελεί το λογιστικό νόμισμα και το ευρώ το νόμισμα πληρωμής και οι οποίες έχουν ως αποτέλεσμα τη μετακύλιση του συναλλαγματικού κινδύνου στον δανειολήπτη εμπίπτουν στη διάταξη αυτή οσάκις καθορίζουν ουσιώδες στοιχείο το οποίο χαρακτηρίζει την οικεία σύμβαση.

3) Το άρθρο 4, παράγραφος 2, της οδηγίας 93/13 έχει την έννοια ότι, στο πλαίσιο συμβάσεως δανείου συνομολογηθείσας σε ξένο νόμισμα, η απαίτηση περί διαφάνειας των ρητρών της συμβάσεως αυτής, κατά τις οποίες το ξένο νόμισμα αποτελεί το λογιστικό νόμισμα και το ευρώ το νόμισμα πληρωμής και οι οποίες έχουν ως αποτέλεσμα τη μετακύλιση του συναλλαγματικού κινδύνου στον δανειολήπτη, πληρούται εφόσον ο επαγγελματίας παρέχει στον καταναλωτή επαρκείς και ακριβείς πληροφορίες οι οποίες επιτρέπουν στον μέσο καταναλωτή, ο οποίος έχει τη συνήθη πληροφόρηση και είναι ευλόγως προσεκτικός και ενημερωμένος, να κατανοήσει τη συγκεκριμένη λειτουργία του επίμαχου χρηματοοικονομικού μηχανισμού και, επομένως, να εκτιμήσει τον κίνδυνο των δυνητικώς σημαντικών αρνητικών οικονομικών συνεπειών των συμβατικών ρητρών επί των χρηματοοικονομικών του υποχρεώσεων καθ' όλη τη διάρκεια της οικείας συμβάσεως.

4) Η οδηγία 93/13 έχει την έννοια ότι αντιτίθεται στο να φέρει ο καταναλωτής το βάρος αποδείξεως του σαφούς και κατανοητού χαρακτήρα συμβατικής ρήτρας, κατά την έννοια του άρθρου 4, παράγραφος 2, της οδηγίας αυτής.

5) Το άρθρο 3, παράγραφος 1, της οδηγίας 93/13 έχει την έννοια ότι οι ρήτρες συμβάσεως δανείου οι οποίες προβλέπουν ότι το ξένο νόμισμα αποτελεί το λογιστικό νόμισμα και το ευρώ το νόμισμα πληρωμής και οι οποίες έχουν ως αποτέλεσμα τη μετακύλιση του συναλλαγματικού κινδύνου στον καταναλωτή, χωρίς να τίθεται ανώτατο όριο στον εν λόγω κίνδυνο, ενδέχεται να δημιουργήσουν σημαντική ανισορροπία μεταξύ των δικαιωμάτων και των υποχρεώσεων των μερών που απορρέουν από την εν λόγω σύμβαση εις βάρος του καταναλωτή, δεδομένου ότι ο επαγγελματίας δεν θα μπορούσε ευλόγως να αναμένει, εφόσον είχε τηρήσει την υποχρέωση διαφάνειας έναντι του καταναλωτή, ότι ο τελευταίος θα δεχθεί, κατόπιν ατομικής διαπραγματεύσεως, να αναλάβει τον δυσανάλογα μεγάλο συναλλαγματικό κίνδυνο που απορρέει από τις συγκεκριμένες ρήτρες.

(υπογραφές)